

SZAKDOLGOZAT

Szűcs Dorka

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Tájrendező és kertépítő mérnöki alapképzési szak

**SZEGED VÁROSKÉPÉNEK ÉS SZERKEZETÉNEK
VÁLTOZÁSA AZ 1879-ES ÁRVÍZ KÖVETKEZTÉBEN**

Belső konzulens: dr. Nádasy László Zoltán
egyetemi adjunktus

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Tájvédelmi és Tájrehabilitációs
Tanszék

Külső konzulens: -

Készítette: Szűcs Dorka (YK8XD9)

Budapest, 2025

NYILATKOZAT

A Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárral kötött felhasználási szerződés alapján kijelentem, hogy a következő dokumentumról a könyvtár által készült másolatokat használtam fel:

Lechner Lajos: Szeged ujjá építése (1891) (EK jelzet: E955), mellékelt oldalak.

-Szeged Szab. Kir. város utca hálózatának átnézeti térképe

-Mutatványrajz a telekrendezés és birtokváltásról

-A, D, Bb, G háztervek rajzai

-A Gizella tér szabályozási és kövezési leírása

-Közkertek

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	5
1.1. Témaválasztás indoklása	5
1.2. Kutatási kérdések és célkitűzés	5
1.3. Módszertan	6
1.4. Területi lehatárolás és áttekintés.....	7
2. Az árvíz történelmi háttere	9
2.1. Szeged Tiszához való viszonya.....	9
2.2. Szeged település a város előtt.....	9
2.3. Épületek az árvíz előttről.....	11
2.3.1. Zsótér-ház.....	11
2.3.2. Kárász-ház.....	11
2.3.3. Fekete-ház	11
2.3.4. Vajda-ház	12
2.3.5. Az SZTE központi épülete	12
2.3.6. Új Zsótér-ház	13
2.3.7. A vándorló Szent Rozália Kápolna	13
2.3.8. A Kálvária Kápolna kálváriája.....	14
2.3.9. A vár.....	15
2.4. Az árvízveszély okai	15
2.5. Az 1879-es árvíz.....	16
2.6. Árvízi tudósítások	17
3. Az árvíz utáni kármentesítés	18
3.1. Az árvíz pusztítása	18
3.2. Az árvíz utáni mentés és lakhatási körülmények.....	18
3.3. Vízügymentesítés	19
3.4. Nemzeti és nemzetközi segítségnyújtás.....	19
4. Az újjáépítés	20
4.1. Az újjáépítés megszervezése	20
4.2. Az újjáépítés megalapozása.....	21
4.3. Az új szerkezet kialakítása	21
4.4. Lakóépületek megépítése	22
4.5. Napsugaras házak.....	23
4.6. Közművesítés.....	24
4.7. Városfásítás	25

4.8. Közkertek.....	26
4.8.1. Gizella tér.....	26
4.8.2. Újszegedi Erzsébet-liget	26
4.8.3. Lechner tér	27
4.8.4. Mátyás király tér.....	27
4.8.5. Dugonics tér.....	27
4.8.6. Kálvária tér.....	28
4.8.7. Stefánia sétány	28
4.8.8. Korcsolyázó tér	29
4.9. Épületek az újjáépítés korából	29
4.9.1. A városháza	29
4.9.2. Sóhajok hídjá	30
4.9.3. Tisza Szálló.....	30
4.9.4. A közúti híd.....	31
4.9.5. A Dóm tér	31
4.10. A „Palotás Szeged” városképe.....	32
5. Árvíz előtti, illetve az újjáépítés korából származó fényképek összevetése a jelenlegi állapottal	34
5.1. Klauzál tér.....	34
5.2. Somogyi utca háttérben a Fekete házzal.....	34
5.3. Oroszlán utca és Oskola utca sarka	35
5.4. Magyar Ede tér	35
5.5. Széchenyi téri Postapalota	36
5.6. Aradi vértanúk tere	36
5.7. Széchenyi tér	37
6. Jelenlegi városkép kialakulása	38
6.1. Településkép változása az eklektikától napjainkig	38
6.2. Településkép a folyóparton.....	39
6.3. Történeti beépítésű területek	39
6.4. Átalakuló területek.....	40
6.5. Alacsony intenzitású területek.....	40
6.6. Technológiai területek.....	41
6.7. Lakótelepek és lakóparkok	41
7. Az árvíz emlékezete, öröksége	43
7.1. Szegedi nagy árvíz a képzőművészetben.....	43
7.2. Az árvíz emlékezete napjainkban	45
7.3. Összegzés.....	46
8. Irodalomjegyzék	48

8.1. Internetes források.....	48
8.2. Nyomtatott irodalom	50
8.3. Ábrák forrásai	52
9. Ábrajegyzék	53
10. Melléletek.....	54

1. BEVEZETÉS

1.1. Témaválasztás indoklása

Érdekesnek találom, ahogyan a települések fejlődése megfigyelhető azok építészetén keresztül. Az épületek stílusa, az utcák vonalvezetése, beépítése mind a történelem lenyomatának tekinthetők. Számos esemény történhet, ami drasztikusan megváltoztatja az adott település megjelenését. Szeged esetében ez az 1879-es árvíz volt, amit sokszor csak „szegedi nagy árvíz”-ként emlegetnek. A természeti katasztrófa során a város nagy részét elpusztította, megrongálta a kiöntő Tisza folyó, ami komoly újjáépítést vont maga után. A szegedi árvíz esete olyan drasztikus pusztítást, majd megújulást mutat be, ami országos jelentőségű építéstörténelmi eseményként tartható számon.

Nemzetközi szinten sokan foglalkoztak már egyes települések természeti katasztrófa utáni újjáépítésével (pl. *Icev 2021, Clarke et al. 2010, Edgingto, 2011, Mullin 2007, Farinella – Saitta 2019*). Hazai szinten azonban a téma tájépítészeti, településképi jellegű feldolgozása még nem tekinthető teljesnek, bár már magyar tanulmányok is készültek a témában (pl. *Bátyai 1979, Perényi 1968, Kaján – Zombori 2004*).

Helyi kötődésem miatt különösképp érdekel, hogy a Tisza miként formálta Szegedet és annak jelenkori karakterét. Ez a téma azonban nemcsak a helyi közösségek számára lehet érdekes. A téma aktualitását korunk legfennegetőbb problémája adja. Az éghajlatváltozás következtében megnövekedett számú és intenzitású természeti katasztrófára kell számítanunk. Az árvíz katasztrófájára adott válaszok tanulságul, iránymutatásul szolgálhatnak a jövőbeli kihívásokra.

1.2. Kutatási kérdések és célkitűzés

Szakedolgozatomban arra keresem a választ, hogy miként változott meg Szeged település városképe, illetve szerkezete az 1879-ben bekövetkezett árvíz hatására. Kutatásom során a következő kérdésekre keresem a választ:

- Miként nézett ki Szeged városképe az árvizet megelőzően? Mely épületek voltak a legmeghatározóbbak a település karakterének szempontjából és milyen volt a város beépítése?

- Miben különbözik az újjáépített város szerkezete az 1879 előttiétől? Milyen új épületek jelentek meg, melyek napjainkban is meghatározóak Szeged városképét illetően?

- Milyen módon jelenik meg Szegeden az árvíz hatásainak emlékezete?

1.3. Módszertan

Szakedolgozatom, témájából adódóan jelentős részben szakirodalmi kutatáson alapszik. Az árvíz és az azt követő újjáépítés eseményeiről, valamint a kor ezzel kapcsolatos megítéléséről igyekeztem minél átfogóbb képet kapni. Ennek érdekében egészen az árvíz idejéig visszamenően kutattam fel írásos emlékeket, hogy minél szélesebb körűen tudjak tájékozódni a témáról. Mindezek közül a legkülönlegesebbnek a Lechner Lajos által írt „Szeged újjáépítése” című könyvet tartom. Azért érdekes ez a mű, mert maga a város tervezője értekezik benne az újjáépítés menetéről, így első kézből juthatunk hozzá az információkhoz.

A város árvíz előtti történetének áttekintésével és Tiszával való kapcsolatának feltérképezésével kezdtem kutatásom. Ezt követően megvizsgáltam a település árvíz előtti szerkezetét és településképét. Ennek érdekében először is a II. katonai felmérés térképe alapján megvizsgáltam a város árvíz előtti szerkezetét, beépítését, majd ezt összevettem egy 1889-es városi térképpel. Ezt követően olyan épületeket vettem sorra, amik a városkép szempontjából 1879 előtt meghatározóak voltak, később erről vontam le egy általánosított képet.

A szakedolgozat következő egységében sorra vettem az árvíz okait és körülményeit. Ezt követően pedig az újjáépítés technikai lebonyolítását ismertettem. Ezt követte az újjáépítés eredményeinek feltárása. Először a fontosabb zöldfelületi elemek árvíz óta végbemenő változását vizsgáltam meg. Ehhez az archív térképeket a „Szeged újjáépítése” című könyvből szereztem meg. Ezeknek megállapítottam területfelhasználását és összehasonlítottam a jelenlegi területfelhasználással, amihez az információt Google műholdképek alapján rögzítettem. A jelenlegi állapot felmérésénél figyelembe vettem az archív képek léptékét, részletességét, hogy a két korról készült területfelhasználási területei hasonló pontosságot mutassanak. Így például a terepi bútorokat (pl. padokat) nem ábrázoltam és a gyalogos utak esetében sem választottam szét a szilárd- és szórtburkolatokat, valamint a burkolatlan gyalogutakat külön kategóriákként. A következő részben néhány olyan épületet vettem sorra, amik a városszövet fontos képét képezik. Mindezek alapján már következtetni tudtam a település újjáépítés során kialakult képére.

Ezek után felmértem a városkép alakulását az újjáépítést követően. Ennek érdekében archív képeket gyűjtöttem a város 1880-as évek béli állapotáról. A képeket ehhez a „Régi Szeged” nevű helyi szervezésű online csoportból, valamint a Móra Ferenc Múzeumból gyűjtöttem. Majd az archív képeket összehasonlítottam a jelenlegi állapottal. Ennek céljából terepi bejárásra indultam, ahol felderítettem a város arculatának szerves részét képező épületeket, köztérket a teljesség igénye nélkül. A fényképes összehasonlítás segítségével szemléltetni tudtam az árvíz

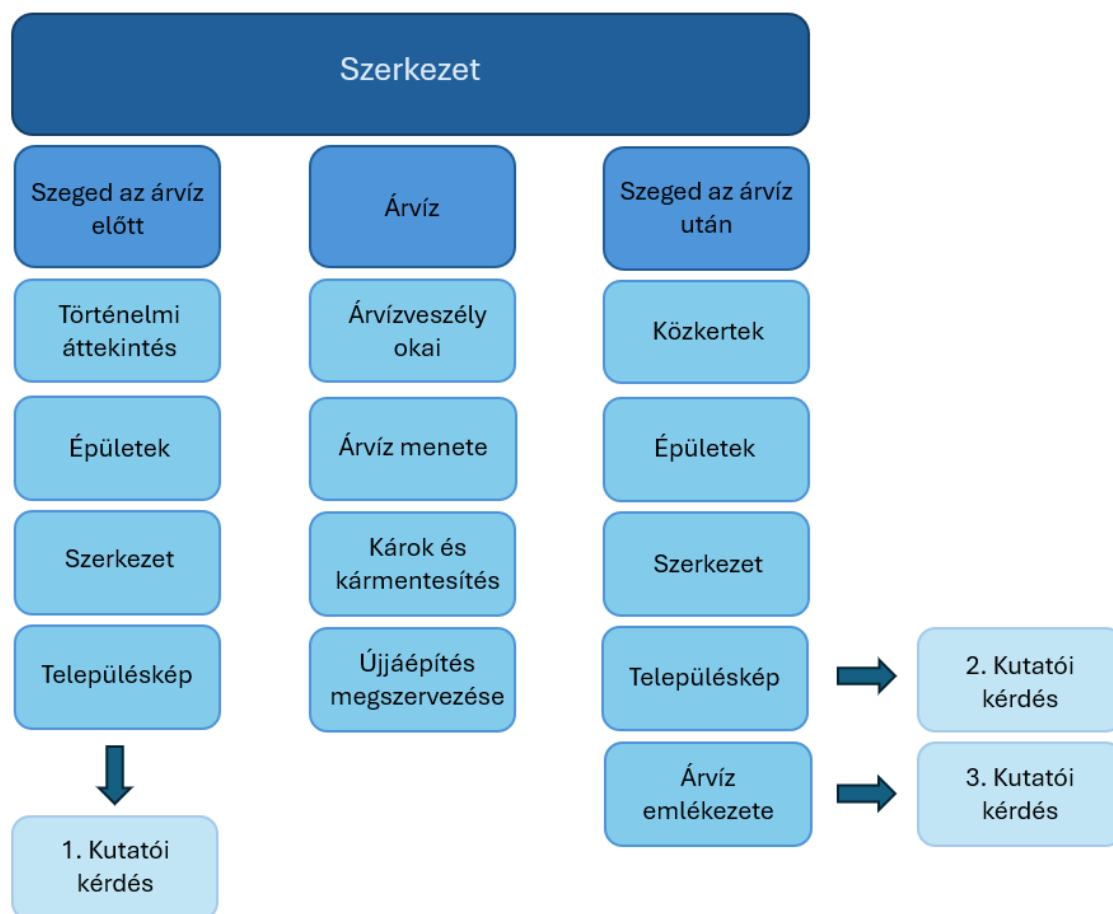
után végbemenő változásokat, illetve azt is, hogy milyen értelemben maradt a város képe változatlan.

Végül pedig a sorra vettem, hogy az újjáépítést követő korokban, hogyan változott a településkép, illetve, hogy milyen építészeti és egyéb örökségek emlékeztetnek minket az egykori árvíz pusztítására és az azt követő építkezésre.

A szakdolgozatban említett fontosabb lebontott és még ma is álló épületeket, valamint közkerteket az *18. melléklet* térképesen és fényképes formában is bemutatja a könnyebb vizualizálás érdekében.

A téma körüljárása során az alábbi szerkezetet követtem.

1. ábra: Szerkezeti felépítés

1.4. Területi lehatárolás és áttekintés

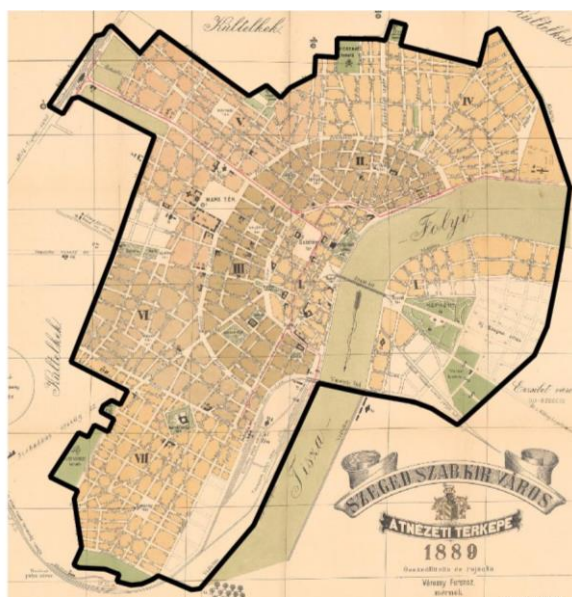
Az általam vizsgált terület Csongrád-Csanád vármegye megyeszékhelyén, Szegeden található. A területem lehatárolásánál egy 1889-ben készült szegedi térképet vettem segítségül, ami már az újjáépített várost ábrázolja. A területet úgy határoztam meg, hogy magában foglalja az 1889-es állapotban már beépítettként jelzett városrészek összességét. A keleti határvonal a körtöltés

vonalával esik egybe. Északon még nem éri el a körtöltést. Itt az akkori Tápéi és a Gyévi sor, a Makkos erdő, a körtöltés sor és a napjainkban Szeged-Rókusként ismert pályaudvar határolja a területem. Nyugati oldalon a Dorozsmai, Cserepes és Szt. Mihálytelek sor határolják. Utóbbi kettő utca jelenleg is nagyon hasonló vagy megegyező névvel rendelkezik. Délen a szegedi részen a Ballagi tói sor mellett húzódó zöldfelület és az Alsó Tisza-part képezik a határt, Újszegedre érve pedig a vasúti sín nyomvonala határolja.

Az 1864-ben készült második katonai felmérést megfigyelve láthatjuk, hogy már akkor is majdnem odáig húzódott a beépítés vonala, mint 1889-ben de első ránézésre is láthatjuk, hogy a beépítés szerkezete nagyon eltérő volt. A másik nagy különbség a vízfelületekben mutatkozik meg. A második katonai felmérésen még sok apró tó és vizenyős terület található. 1889-re a Tiszán kívül már csak egy korcsolyázó tavat ábrázoltak, mint vízfelület.

2. és 3. ábra: Terület-lehatárolás. Balra a második katonai felmérés térképén (1864), jobbra Szeged királyi város átnézetű térképén (1889)

(Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/> és <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu/peldatar/szeged-ujjaepitese-nagy-arviz-utan>)

2. AZ ÁRVÍZ TÖRTÉNELMI HÁTTERE

2.1. Szeged Tiszához való viszonya

Egész történelme során Szeged viszonya a folyókhoz igen ambivalens volt. A Tisza évszázadok óta kínál megélhetési lehetőséget az itt lakóknak. Sokan halásztak, a szegedi halászlé országsherte ismert fogás. Emellett régebben komoly szállítószerepet is betöltött a folyó, például a napsugaras házak oromzatához is itt szállították a szükséges faanyagot (*INT-12*). Később ez a szerep visszaszorult, de a folyónak mai napig fontos szerepe van. Egyrészt sétahajók segítik a turizmust. Másrészt számos vízisport otthonául szolgál a Tisza, gyakran látni a vízen kajakokat, kenukat, sárkányhajókat. A Belvárosi híd lábánál az újszegedi oldalon közkedvelt szabadstrand üzemel. Mindemellett a folyóra ökológiai folyosóként is tekinthetünk, ami igen pozitív hatással van a helyi élővilágra. Arról már nem is beszélve, hogy a városklímát is milyen előnyösen befolyásolja, mivel ventilációs korridorként is funkcionál.

Ugyanakkor viszont a víz, ami mindig utat tör magának, magában rejti a pusztulást is. A Tisza árvízvédelmi szempontjából egyik legkockázatosabb hely, a szegedi szűkület épp a belvárosban van, így az árvízvédelmi létesítmények nagyban meghatározzák az egész város képét. A várost a szárazföldön körtöltés öleli át. A folyóparton pedig partfal óvja, amit az idők során már többször is felújítottak, többek között az árvíz centenáriumaához közeledve 1973 és 1979 között (*Kováts, 1979*).

2.2. Szeged település a város előtt

A mai Szeged helye már mintegy háromezer éve funkcionál települési helyként. A Szegeden található Öthalom területén bronzkori temetkezésre utaló régészeti leletekre bukkantak. Erre pont az 1879-es árvizet követő újjáépítés során találtak rá, amikor hozzáfogtak a Szegedet körbeölelő körtöltés építésének. Mivel Szeged területén torkollik bele a Maros a Tiszába, így igen kedvező a földrajzi elhelyezkedése. Vélhetően ezért használták már a római időkben átrakodóhelyként. Később a mostani város környéke avar szállásterület volt, majd a magyarok is megtelepedtek a későbbi vár és Palánk helyén lévő szigeten. Oklevelekben először 1138-ban említik Szegedet. Bő száz évre rá, 1246-ban városi rangra emelték Szegedet (*Reizner, 1899*).

A település szerkezete a középkorban még igen eltérő volt. Három különállóan működő rész volt a területen: A Vár és a Palánk, Alsóváros, valamint Felsőváros (akkor Felszeged). Ezek az ártérből kiemelkedő három külön szigeten helyezkedtek el és külön előljárósággal, igazságszolgáltatással rendelkeztek. Ezek a telepek csak a XV. században kezdtek összeforni

egy közös igazgatású településsé, majd a szigetek közötti területek feltöltése is megtörtént *(Perényi, 1968)*.

Egyes szakemberek, például Szalontai szerint a Szeged környéki táj korábbi, középkori képe okán nevezték el a települést Szegednek. A tájrészlet ugyanis az itt kikötő utasok nézőpontjából egy szegletnek tűnő sziget képét adja, így ennek a két szónak a közös etimológiájából származik a mai város neve is *(Kovács, 2021)*.

A település szerkezetének alapját a középkorban megkezdett építkezések és a Tisza akkor még szabálytalan jelenléte adta. A folyónak számos régi morotvája volt, amik az idő folyamán beltavakká alakultak. Emellett több ér is behálózta a települést, mint például a Szillér-ere és az Annus-ere és a Maty-ér, ami még ma is jelentős a terület tekintetében. A terület talajvízállása magas volt, sok részen mocsaras, mélyedésekkel teli helyekkel. Mivel akkor még szabályozások nélkül, organikusan épült a város, így ezeket a területrészeket a házépítők többnyire elkerülték *(Andó, 1979)*. A Palánkban kialakult a belváros, ami komoly kereskedelmi funkcióval bírt. A kereskedelem fejlődésével a város is erőteljes fejlődésnek indult. Egyre jobban beépült a Palánk területe, így az utcák szűkebbek lettek, a telkek egyre kisebb darabokra osztódtak. Itt a házak gyakran kétemeletesek voltak, a földszinten üzletekkel, az emeleten lakásokkal, ami tovább erősítette a zsúfoltság érzetét *(Perényi, 1968)*.

A XIX. század első felében már rendezettebb városfejlődés figyelhető meg. Vedres István sokoldalú mérnöki munkába fogott Szegeden. Nemcsak köz- és magánépületeket tervezett, hanem gátak kiépítésével az árvízvédelem terén is eredményeket ért el. Továbbá még városszépítő, urbanisztikai ötleteivel is tovább fejlesztette a várost. Szeged fontosabb utcáit, tereit kőburkolattal kívánta ellátni, továbbá városfásítást is végre akart hajtani. Az ő tervei alapján épült meg a városháza, amit az árvíz után átépítettek. Vedres nevéhez fűződik a Szent Demeter templomot körülvevő iskola és rendház, valamint a piarista gimnázium is *(Perényi, 1968)*.

1848-tól Bainville József lett Szeged főmérnöke. 1852-ben elkészítette Szeged helyzetrajzát. Ebben is megmutatkozik, hogy a település ekkor már a városias fejlődés útján haladt, a korszerű városrendezési, és -esztétikai elveknek megfelelt *(INT-1)*. Bainville nevéhez fűződik még a Széchenyi tér 1856-os és az Új szegedi népkert 1858-as rendezése, továbbá a Klauzál tér kialakítása. Ily módon jött létre az 1879 előtti állapot, amikor még szabálytalan, tekervényes szerkezettel rendelkezett a város *(Perényi, 1968)*.

2.3. Épületek az árvíz előttről

A következőkben a város árvíz előtti emlékeit kívánom megemlíteni. A teljesség igénye nélkül mutatok be olyan épületeket, amik a városkép szempontjából jelentősek, tipikusak voltak. Az árvizet az összesnek sikerült átvészelnie nagyobb szerkezeti sérülések nélkül és legtöbbjük még ma is áll, illetve műemléki védelem őrzi őket. A várat azonban közvetlen az árvíz után felszámolták és 1968-ban a Kálvária Kápolnát is elbontották.

2.3.1. Zsótér-ház

1844-ben vette meg a félkész épületet Zsótér János gabonakereskedő a csődbe jutott Dercsényi testvérektől. Az elkövetkezendő években olyan toldalékokat épített hozzá, hogy a városi tanács „közegészségügyi, tűzrendészeti, veszélyességi és szépészeti” okokból is szorgalmazta az épületrészek minél előbbi elbontását. 1866-ban fejezték be az építkezést, így egy időre ez lett Szeged legnagyobb épülete. Klasszicista stílusú ház, kissé eltérő a Széchenyi téren lévő többi épülettől, de nem üt el túlzott mértékben azoktól (*INT-2*).

2.3.2. Kárász-ház

Kárász Benjámín alispán tulajdonában volt a ház, aminek helyére 1843-ban új épületet akart felhúzni. Ezt olyan formán akarta kivitelezni, hogy az új egyemeletes ház egy vonalban legyen a vele szomszédos házak sorával. Ez a szomszédjaira nézve előnytelen változtatás lett volna, mivel így értékes ablakokat és a boltjuk ajtaját is elvesztették volna. Sőt a tervezett ház elhelyezkedésével az előtte álló térből is elvett volna. Így az alispán úr kérése elutasításra került (*INT-3*).

A négyzetes telken zártudvaros beépítésű ingatlan található. Az épület későklasszicista, de romantikus elemeket is vegyít már a kialakításba (*INT-3*).

2.3.3. Fekete-ház

1857-ben építették meg Gester Károly tervei alapján. A ház a szegedi vár egykori vizes árkának helyére épült, így a területen a talajvíz igen magas volt. Éppen ezért velencei módszerrel facölöpökre készült az alapozás 1 méter magas téglafallal, nehogy felvizesedjen az épület alulról. Továbbá szivárgó árkokkal hálózta be. 1861-ben a Színház utcai oldalon két helyiséggel és az udvar felé csigalépcsővel bővítették ki (*INT-4*).

Szerencsére az árvízet különösebb szerkezeti károsulás nélkül túlélte. Az évek során számos funkciót betöltött. Kezdetben lakóépület volt, majd kaszinó, híradói szerkesztőség, nőnevelői intézet és ügyvédi iroda is. 1985-től a Móra Ferenc Múzeum egyik kiállítóhelye lett (*INT-4*).

Az épület nevét korábbi sötétszürke vakolatáról kapta. Stílusát tekintve a neoromantika és neogótika ötvözete. Legjellegzetesebb vonása kétségkívül a kiugró zárt sarokerkély csúcsíves ablakaival (*INT-4*).

2.3.4. Vajda-ház

A Vajda-ház telkén anno még az Eugenius-árok haladt át, így házat csak a magasan fekvő telekrészre tudtak építeni. Később az árok fokozatosan feltöltődött és csökkent a talajvíz. Így végül a telek mélyebben fekvő részeire is folytathatták az építkezést. Az épület a nagyobb átalakításokat az idők során elkerülte és megőrizte nagyjából eredeti formáját. A klasszicizmus fegyelme és nyugalma romantizáló elemekkel oldja (*INT-5*).

2.3.5. Az SZTE központi épülete

A Dugonics tér ikonikus épülete pár évvel az árvíz előtt 1873-ban épült fel. Tervezője Skalnitzky Antal, kivitelezője pedig Arleth Ferenc volt. Ez a neoklasszicista háromszintes épület már koraeklektikus jegyeket is magában hordoz (*INT-6*). Az építmény mellvédjére egy-egy oroszlán szobrot helyeztek, amik később ismeretlen körülmények között lekerültek onnan (*INT-7*).

Kezdetben itt működött a város Főrealtanodája. Az árvíz során több embernek is menedékkül szolgált, mivel fekvése viszonylag magas (*INT-6*), továbbá azért is mert nemigen volt ilyen nagy méretű épület akkoriban máshol Szegeden. Így hát, ha szükség volt bármilyen oknál fogva egy nagy épületre a városiak mindig ehhez fordultak. Ahogy Mikszáth fogalmazott: „Az egész világ belefért nekik [a szegedieknek] a reáliskolába”. Aztán az árvízét követő újjáépítés során Lechner Lajos költözött be mérnökeivel és műszaki rajzolóival (*Szabó, 1929*).

Az épület helyet adott az 1883-ban nyitott Somogyi-könyvtárnak is. Majd 1894-ben ide helyezték az ítélőtáblát. Végül 1921-ben a kolozsvári egyetem Szegedre költözésekor ez lett az egyetem központi épülete, majd rektori hivatala. 2011-ben az épületet felújították (*INT-6*). 2013-ban a bejárati fölépcsőre Szent-Györgyi Albertet ábrázoló egész alakos bronzszobrot helyeztek ki a város vezetése az egyetemmel együtt (*INT-8*).

2.3.6. Új Zsótér-ház

Zsótér Andor gabonakereskedő 1873-ban kezdte meg az építkezést telkén, ami bár hivatalosan a Széchenyi térhez tartozik, kiterjedése miatt a Klauzál térrel is határos. Érdekesség, hogy a ház alapozása közben a vár egykori külső sáncaira bukkantak és mivel még igen szilárdan álltak azóta is, így az épület egy része erre került felépítésre. (INT-9).

Az árvíz során menekülteket szállásoltak el az épületben. Később bútorraktár lett, napjainkban díszletraktárként működik. Földszintjén üzletek sorakoznak, például a szegediek körében igen híres Virág cukrászda. 1962-ben fölterjesztették műemléknek, majd 1996-ban felújították az épületet. Ez az eklektikus stílusú épület igazán jól beleillik a körülötte lévő épített környezetbe (INT-9).

2.3.7. A vándorló Szent Rozália Kápolna

A Szent Rozália Kápolna a Lechner tér közepén ékeskedő görögkatolikus kápolna. Korábban viszont a kápolna két költözésen, sok átalakításon és újjáépítésen esett túl. Mint, ahogy azt már a Kálvária Kápolna kapcsán is említettem a 18. század elején több ízben is pusztított Szegeden a pestis. 1738-ban megfogadta Szeged előljárósága, hogy új kápolnákat építtetnek a városban. Egy évvel később el is készült a Szent Rozália Kápolna, ami ekkor a mai Hősök kapuja helyén állt. Itt érte 1879-ben az árvíz (INT-10).

Bár kissé megsérült az épület az árvíz során, mégis nagyjából jól átvészelte a pusztulást, mivel az akkori Templom tér kis dombján állt, így szigetként kimagaslott a kiöntött Tisza vízáradataból. Mindennek ellenére elbontani kényszerültek az épületet. A Templom tér és a Tisza Lajos körút feltöltése miatt a kápolna egyik fala teljesen betemetődött volna. Mivel a szegediek előszeretettel látogatták a kis kápolnát, úgy döntöttek, hogy nem messze eredeti helyétől újra felépítik azt. A költöztetés közben bővítésre is sor került, mindegyre a külföldi adományokból 22 ezer forintot különítettek el (INT-10).

1881. novemberében tették le alapkövét és 1882. novemberében már el is készült az új Szent Rozália Kápolna. A barokk stílusú kápolna új helye a megújult, feltöltött Templom tér és az újonnan kialakított Gizella tér határán volt, így mindkét tér díszeként szolgált. 1914-ben mozgalmat indítottak a szegedi görögkatolikusok egy egyházközösség megszervezésére. 1922-ben végül Szeged előljárósága átengedte a Szent Rozália kápolnát a görögkatolikus hitközösségnek. A hívők azonban nem sokáig járhattak ide liturgiákra, ugyanis a városvezetés a kápolna elbontásáról döntött. 1924-ben ugyanis elkészült a Fogadalmi Templom. 1927-ben Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatási miniszter egy pályázatot írt ki, amely a Fogadalmi

Templom előtti tér rendezéséről szólt. A miniszter egy olyan ünnepélyes teret kívánt a Dóm elé, ami a régi, középkori városalaprajzot jelző egykori Templom teret teljesen átalakítja. Ennek megvalósításához pedig hajlandó volt a kápolna lebontására is *(INT-10)*.

Így történt meg az, hogy 1928-ban, 50 éven belül másodjára is elbontották a Szt. Rozália Kápolnát. Ekkor az épület darabjait megszámozták és darabokban a Lechner térre szállították, majd Ligeti Béla irányításával ott újra felépítették. Decemberre végeztek is a rekonstrukcióval, majd 1929. novemberében Glattfelder Gyula püspök felszentelte a legújabb Szent Rozália Kápolnát. Majd 1938-ban plébániatemplommá nyilvánították *(INT-10)*.

1928-ban történt meg a mocsaras, állóvízes tér feltöltése és parkosítása. Az utolsó költözés során is átalakításokon hozzáépítéseken esett át az épület. A rekonstrukció során hozzáépítettek egy kereszthajót, valamint a kapun belül kétoldalt egy-egy félgömb lezárású teret alakítottak ki. Az újjáépítéssel a kápolna tágasabb lett, de így is viszonylag kis méretéhez képest kifejezetten díszesnek találták a korabeli építészek. Ezután még kétszer is felújították: 1997-ben, majd 2022-ben. Ennek alkalmával a kialakítását kissé leegyszerűsítették *(INT-10)*.

2.3.8. A Kálvária Kápolna kálváriája

A Kálvária Kápolnát a Szt. Rozália Kápolnához hasonlóan a pestisjárványok emlékére építették. Az épületet az árvíz olyan szinten megrongálta, hogy újat kellett építeni a helyére. A hívek adományából finanszírozott új, eklektikus, neobarokk épületet Halmay Andor tervezte és 1884-ben szentelték fel. Az előző kápolnából három kökeresztet, valamint Mária, Szent János és Mária Magdaléna szobrát sikerült átmenteni *(INT-11)*.

A kápolna elé 1900-ban festett stációk kerültek ki. Ezek nem bizonyultak túl időtállóknak, így 1934-ben öntöttvas domborművekre cserélték. A második világháború során súlyos sérüléseket szerzett ez az épület is. A szűkös egyházi források és az állam passzív hozzáállása miatt nem tudták a kápolnát helyrehozni. Romos külsőjével az épület szakrális jelnetősége is lecsökkent, pedig korábban a szegedi katolikus hitélet kedvelt és jelentős színhelye volt *(INT-11)*.

1954-ben a stációk vandalizmus áldozatává lettek. Bár az elkövetőket akkor a közfelháborodás miatt megbüntették, a stációkat később eltávolították. 1968-ban pedig magát a kápolnát is lebontották benzinkút építésének ürügyével *(INT-11)*.

2011 óta az egykori kápolna helyét kereszt őrzi, köszönhetően az Élhető Szegedért Egyesület, a Szent Kereszt Plébánia és a Móravárosért Egyesület összefogásának. 2016-ban Péter Szilveszter az Élhető Szegedért egyesület elnöke egy beszédében azt mondta, hogy a kápolnát újra tervezik építeni, ha meglesz az ehhez szükséges anyagi forrás, illetve lelki segítség.

Reményei szerint a kápolna lerombolásának 60. évfordulójára, 2028-ra kész lesz az újabb Kálvária téri kápolna, azonban azóta erről nincs semmi fellelhető hír és az évfordulóhoz közeledve nem is valószínű, hogy ez megvalósul (*INT-12*).

A kereszten kívül van még egy öröksége a Kálvária Kápolnának. A kápolna főoltára ugyanis a Szegedtől nagyjából 165 km-re lévő Máriakéméndre került. Most ez az ottani kegytemplom mellékoltára. Sajnos azonban nincs jó állapotban, ugyanis több dísz és felirat is eltűnt már róla (*INT-13*).

2.3.9. A vár

A szegedi vár a katonai kincstár tulajdonában volt, a városnak semmi befolyása nem volt e felett (*Szabó, 1929*). A király 1879. március 17.-ei látogatásakor a városvezetés kérte, hogy a várat bocsájtsák Szeged tulajdonába (*Kaján, 2004*). Ez így is történt, amiért cserébe a város kaszárnyát épített a katonaság számára a Mars téren 586 450 forintos értékben (*Szabó, 1929*). Miután megszerezték a vár tulajdonjogát, a város vezetősége azt egyből le is bontotta (*Kaján, 2004*), amihez Kováts Istvánt bízták meg szakértőnek (*Bátyai, 1980*).

A vár lebontása több szempontból is komoly jelentőséggel bírt Szeged számára. Egyrészt a bontás során felszabadult téglát a település újjáépítésére tudták használni. Másrészt ez politikailag fontos volt számukra, ugyanis ezzel a királyi katonaság státusza csökkent és a város hatalma jelképesen nőtt (*Kaján, 2004*). És végül, de nem utolsó sorban, ami városépítészetileg a legfontosabbnak tekinthető: maga a tény, hogy így a város 14 525 négyszögöl üres területhez jutott a Belvárosban. Ez lehetőséget adott arra, hogy tágasabb, szabályosabb utcákat hozzanak itt létre, valamint létrehozták a Stefánia-sétányt a Tisza-parton (*Szabó, 1929*).

2.4. Az árvízveszély okai

Szeged az ország egyik legmélyebben fekvő települése, ráadásul a Tisza és a Maros összefolyásánál helyezkedik el (*Perényi, 1968*.) Több esetben is a Tisza magas árhullámához Szeged körül a Maros és a Körös egyidejű áradása is hozzájárult (*Vágás, 1979*). A várost történelme során már több mint harmincszor súlytotta árvíz. De Szeged fennállása során a török hódoltság óta nem érte olyan, nagy pusztulás, mint 1879-ben az árvíz hatására (*Perényi, 1968*).

Bár már többször is volt Szegeden árvízveszély, a Tisza szabályozását követően ez sokkal gyakoribb és fenyegetőbb lett. A folyószabályozás többek szerint nem megfelelő módon történt, de mindenki mást okolt emiatt. Herrich Károly miniszteri tanácsos Szegedet tette felelőssé a

történetekért, mert a település nem engedte, hogy a Maros torkolatát áthelyezzék, így a város hátráltatta a folyószabályozási munkákat (*Dóka, 1979*). A szegediek a problémát annak tudták be, hogy a szabályozási folyamatot a Tisza felső szakaszán kezdték és nem fordítva. Így a lefolyó víz Szegedre érve már felgyorsulva érkezett és nem tudott idejében lelassulni, ez okozta az áradásokat (*Perényi, 1968*). Vedres már 1830-ban előre jelezte, hogy a folyószabályozások nehezíteni fogják az árvízvédelmet (*Kardos, 1979*).

Az áradást után egy héttel, március 19.-én a képviselőház döntése alapján külföldi szakértőket hívtak Magyarországra, hogy felülvizsgálják a folyószabályozást és az esetleges további hibákat. A szakértő társaság arra jutott, hogy a különböző fejlesztéseket nem egyenlő mértékben hajtották végre a szabályozás folyamán. A mederszabályozás, töltésépítés és hullámtér-szabályozás mind egyformán fontos része a munkálatoknak (*Károlyi, 1979*). A töltésrendszer viszont nem épült ki kellő méretűre és erősségre (*Simády, 1979*). A töltések sem méretükben, sem anyagukban nem voltak megfelelőek, továbbá a víz töltéstest alatti átszivárgásának megakadályozására sem fordítottak kellő figyelmet. Ezenkívül a vizsgálóbizottság hiányolta az állami ellenőrzést, és az egységes irányítást is (*Kovács, 2021*).

Az 1879-es árvízet megelőzően minden évben egyre nőtt az árvízveszély. A katasztrófa elkerülése végett többször is megalakult a vízvédelmi bizottság, és próbálták kellőképpen megerősíteni a töltéseket (*Lászlóffy, 1979*). Megfelelő mennyiségű anyagi kerettel azonban nem rendelkeztek, mivel az árvízvédelem felelőssége teljes mértékben a városra hárult, az állam semmi segítséget nem biztosított (*Kardos, 1979*).

2.5. Az 1879-es árvíz

1878 decemberében jégtorlódás keletkezett a szegedi vasúti hídnál, ezért a Vízvédelmi Bizottság meg is kezdte munkáját. Egy váratlan téli felmelegedés következtében nagy mennyiségű olvadt hó zúdult le a Tiszán, később nagy esőzések is voltak, ami tovább emelte a folyó vízszintjét. A baj elkerülésének érdekében megpróbálták megerősíteni és megmagasítani a töltéseket. A gyorsabb munka reményében a lakosságot is mozgósították, a szervezetlen munkaerő azonban nem hozott komoly segítséget. A város veszélyeztetettebb területeire csónakokat és pontonokat helyeztek ki, az esetlegesen bekövetkező katasztrófa elleni védekezés céljából. Március 5.-én hajóhíddal kötötték össze Szegedet és Újszegedet (*Károlyi, 1979*).

Ugyanezen a napon 19 órakor Szegedtől mintegy 20 km-re északra, Dóc község mellett, a petresi dűlőnél átszakadt a percsórai gát, nagyjából 25 méter szélességben. A környék tele volt építve keresztgátakkal, így fokozatosan, minden medencét egyesével felöltve haladt a víz

Szeged felé (*1. melléklet*). A zúduló víztömeg sorra bukott át az összes keresztgáton, néhányat át is szakított. A vizek kiterülése és a Maros apadása következtében a Tisza is részben apadni kezdett, így a folyómeder irányából csökkent az árvízveszély. A kiterült vizek már annál nagyobb problémát jelentettek, ugyanis a petresi gátszakadást a rossz megközelíthetőség miatt nem tudták elzárni, így ott továbbra is zúdult be a víz (*Károlyi, 1979*).

Végül az ár elérte Szegedet is. Március 11-én vihar tört ki, az erős szél az Alföldi vasút töltésének hajtotta a vizet. A töltés március 12-én hajnali fél 3 órakor 100 méter hosszú szakaszon átszakadt (*Károlyi, 1979*). Az ár először Rókust öntötte el, majd sorra az összes városrészt. Megszólaltak a vészharangok. A kormány a katasztrófáról csak elkésve értesült, ugyanis a víz a táviróhivatalt is megközelíthetlenné tette (*Reizner, 1899*).

2.6. Árvízi tudósítások

A város első napilapja, a Szegedi Napló csak a gátszakadás után egy héttel kezdett el tudósítani. A lap kézbesítése azonban az árvíz borította utcákon lehetetlen volt, így akik értesülni akartak a hírekről, maguknak kellett elcsónakázni a szerkesztőségre (*Kovács, 2021*).

A jelentősebb pesti lapok, mint a Pesti Napló, Pesti Hírlap és a Nagyvilág már március elejétől tudósítottak az árvíz elleni harcok fejleményeiről. A Vasárnapi Újság még riportokat és litografiákat is közölt heti gyakorisággal. A rendszeres tudósítások egészen április közepéig tartottak (*Kovács, 2021*).

Mikszáth széleskörű, naprakész beszámolókat írt a Szegedi Naplóba, ami a lap elsöprő sikerét hozta. Népszerűségével a napilap a kormánypárti helyi újságot versenyhelyzetbe kényszerítette. Mikszáthtól hangzott el az elhíresült mondat, hogy „Szeged szebb lesz, mint volt”. Bár az író saját bevallása szerint sem hangzott ez így el szóról szóra, csupán ő adta Ferenc József szájába a mondatot, mégis Lázár György és többen mások is emlékezni vélnek, arra, hogy ezt maga a császár mondta. Bárhogy is legyen, a mondat jól megfogalmazza a szegediek határozott célját, hogy szorult helyzetükből ki akarják hozni a legtöbbet és felvirágoztatják Szegedet (*Kovács, 2021*).

3. AZ ÁRVÍZ UTÁNI KÁRMENTESÍTÉS

3.1. Az árvíz pusztítása

A betörő víz sorra elárasztotta az összes városrészt. Először Rókus került víz alá, majd Felsőváros, a Palánk és a Belváros alacsonyabban fekvő részei, s végül Alsóváros is (*Gergely, 1979*). Az első árroham döntötte össze a házak jó részét, mintegy 4000 házat (*Reizner, 1899*). Azok az épületek, amik még ezt kibírták, azok is többségében másnapra már feladták a harcot a víz ellen és annak martalékává váltak. Bár a Belváros is döbbenetes károkat szenvedett, mégis az maradt meg a legjobb állapotban, hiszen ott voltak magasabban fekvő területek, amik száraz szigeteket képeztek a pusztítás árjában (*Kaján, 2004*). A megmaradt és lakható épületek arányát a 2. és 3. melléklet ismerteti.

A pusztulás mértékét nemcsak az elhelyezkedés, hanem az épületek anyaghasználata is befolyásolta. Azokat a vályogházakat, melyek falát viszonylag kevés víz érte, több esetben meg lehetett menteni. A vegyes anyagú épületek azonban elpusztultak, mivel a megázott vályog nem bírta el a ránehezedő nehezebb anyagok súlyát. A téglafalak sikeresen megmaradtak, még annak ellenére is, hogy sárhabarcsot használtak illesztésként (*Reizner, 1899*). Az ár szinte mindent elmosott, csupán néhány olyan terület volt, amely szárazon maradt, ezeket a 4. melléklet térképe mutatja. Újszegedről pontos adatot ebben a tekintetben nem találtam.

3.2. Az árvíz utáni mentés és lakhatási körülmények

Az áradás után még egy darabig lehetőség volt az országutakon menekülni, mivel az magasabban húzódott, mint a város nagy része. Újszegedre egy hajóhídon keresztül lehetett menekülni (*Károlyi, 1979*). Azonban többeket erőszakos módon kellett kimenteni otthonukból, mivel annyira ragaszkodtak ahhoz. Jókai Mór elmondása szerint ő „még sohasem látott annyira ragaszkodni otthonához népet, mint a szegedit” (*Gergely, 1979*). A lakosság egy része akarata ellenére sem tudta elhagyni otthonát, mert házuk vagy a kerítésük tetejére tudtak csak menekülni már. Az emberek mentéséhez csak a reggeli világosságban tudtak nekikezdeni és egy héten keresztül tartott, ugyanis a mentés megkezdésekor még nem állt elegendő csónak rendelkezésére (*Károlyi, 1979*).

Először a vár bástyáit jelölték ki menedékként, ahova egy feljáróhidat is építettek a könnyebb megközelíthetőség érdekében. A lakosság egy jelentős hányada (nagyjából 24 000 fő) a környező falvakba, tanyákra menekült, amiket az árvíz nem érintett. A kormánybiztos először Újszegedre építtetett nyolc barakkot a menekültek elszállásolására, azonban ezekbe csak 80-80

személy fért el, így kénytelenek voltak további telepeket építeni. Alsóvároson egy egyszerűbb felszerelésű, a Kálvária környékén pedig egy kényelmesebb barakktábor állítottak fel, ahol már külön szobát és konyhát is biztosítottak minden család számára. A Szőregi út mellett 40 férőhelyes barakk-kórházat létesítettek külön konyhával és fürdőszobával *(Szabó, 1929)*.

Idővel, ahogy egyes telkekről leapadt a víz, a lakosság építkezésekbe kezdtek. Ideiglenes épületeket húztak fel a törmelékek anyagát felhasználva. A királyi bizottság ezeket a spontán építkezéseket betiltotta, de ezt a lakosság nem vette figyelembe. Ahogy ősszel beköszöntött a hideg, a királyi bizottság elismerte az ideiglenes épületek létezését és engedélyt adott az egy évig tartó használatukra. Ennek leteltével tűzbiztonsági okokra hivatkozva a kunyhók lebontására kötelezte a lakosokat, amit szinte senki nem tartott be, vagy a lebontást követően egyből egy újat épített a helyére. Ez így ment egészen 1883-ig, amikor már elegendő mennyiségű lakóépület állt rendelkezésre *(Szabó, 1929)*.

3.3. Vízmentesítés

Több, mint két hónapon keresztül 3-4 méteres víz lepte el szinte egész Szegedet és annak környékét. A Tisza csak augusztusban húzódott vissza teljesen a medrébe, noha akkor is csak külső ráhatásra. A katasztrófát követően változás állt be a vízügyi politikában. Az állam nagyobb részt vállalt a Tisza-szabályozás részfeladataiban. Támogatást és kölcsönt nyújtott a városoknak, társulatoknak, hogy létrehozassanak egy egységes töltésrendszert. Szeged vízmentesítésére és újjáépítésére pedig különös figyelmet szentelt *(Károlyi, 1979)*.

A kormány már március 24-én elrendelte egy szádfalból készített ideiglenes körtöltés megépítését, hogy ezzel elválasszák a városon belüli és az azon kívüli vizet egymástól *(Kardos, 1979)*. Ezután április 24-én megkezdődött a belső részről a víz kiszivattyúzása Jankovich Miklós vezetésével *(Dóka, 1979)*.

3.4. Nemzeti és nemzetközi segítségnyújtás

Az újjáépítés különféle munkáihoz olyan nagy tőkére volt szüksége a városnak, amit önerőből nem tudott volna előállítani. Szerencsére nemcsak a magyar állam, de rengeteg más ország is Szeged anyagi megsegítésére sietett. Többen magánkezdeményezésre adománygyűjtő akciókat is szerveztek *(Szabó, 1929)*. Hogy a legjelentősebb adományozóknak köszönetet mondjak, a szegedi nagykörút egyes szakaszait a segítő városokról nevezték el, például Brüsszeli, Párizsi, Londoni körútnak *(Bakonyi – Zombori, 1980)*.

4. AZ ÚJJÁÉPÍTÉS

4.1. Az újjáépítés megszervezése

Az újjáépítés nagyon komoly szervezést igényelt, amit csak úgy lehetett végrehajtani, ha egy vezető kezében koncentrálódik a hatalom. Kijelöltek hát egy királyi biztost, aki teljeskörű hatalommal rendelkezett az újjáépítést illető kérdésekben. Ezek a következők voltak: a víz szivattyúzásának befejezése, árvízkárosultak elhelyezése és élelmezése, az újjáépítési terv kidolgozása, kisajátítások lebonyolítása, szükséges építőanyagok beszerzése, kárbecslés, segélyezés. A biztos munkáját szakmailag a biztonsági tanács segítette. A tanács kezdetben 12 tagú volt, melyből kilencet a minisztérium, hármat a város nevezett ki (többek között Pálffy Ferenc polgármestert). Később a tagság többször is átrendeződött és számuk lassacskán lecsökkent (*Dóka, 1979*).

Korábban már volt egy királyi biztos Szegeden, Ráday Gedeon gróf, aki azt a nem túl hálás feladatot kapta, hogy kiirtsa a betyárvilágot a város környékéről. Ezen történelmi múlt miatt a lakosok kételkedve álltak az újabb királyi biztos gondolatához (*Szabó, 1929*). Még nagyobb felháborodás következett, amikor az emberek megtudták, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök saját öccsét helyezte a pozícióba. Az emigrációban élő Kossuth Lajos is írt egy felháborodott levelet a kinevezéssel kapcsolatban (*Dóka, 1979*).

Jobban megvizsgálva azonban érthető döntésnek tűnik a kinevezés. Szabó László értekezésében kifejtette, hogy miért tartja Tisza Lajost megfelelőnek a munkára. A miniszterelnökkel való testvéri kapcsolata miatta a miniszterek tartottak tőle, így a kormánytól független tudott maradni. Rangja miatt pedig a lakosságtól is elkülönült és mivel nem szegedi származású volt, így semmilyen önös érdek nem kötötte a városhoz. Ezeknek az adottságoknak köszönhetően biztosítani tudta, hogy nem lesz részlelhajló senkivel szemben sem (*Dóka, 1979*).

1879, június 12-én meg is kezdte Tisza Lajos a munkát (*Vágás, 1999*). Őszre a biztossal kapcsolatos közvélemény lassan enyhülni látszott. A tervek elfogadásával megindult az építkezés, az adományok költségtervével pedig a segélyezés. Az közemberek és az ismert véleményvezérek is kezdtek megnyugodni, Mikszáth korábban ellenszenves hozzáállása is megváltozott a biztoshoz (*Dóka, 1979*). Egyszer Tisza konfliktusba keveredett a városi képviselőtestülettel. Ekkor azt a tanácsot kapta másoktól, hogy oszlassa fel a testületet, hisz a hatalma még erre is kiterjedt. Tisza Lajosnak ez megkönnyítette volna munkáját, mégsem tette meg. Ezzel ugyanis elvette volna a város autonómiáját, ami gyalázatos lett volna Szeged számára. Ilyen esetekből láthatjuk, hogy ténylegesen a város érdekét tartotta legfőképp a szeme előtt (*Szabó, 1929*).

A királyi biztos olyan nagyratörő tervekkel állt neki a munkának, hogy később 100 000 lakója is lesz majd Szegednek. Ezt a legtöbb ember elrugaskodottnak tartotta, a helyiek kisebb várost képzeltek el (*Szabó, 1929*). Tisza ambiciózus reményeinek megvalósítására Lechner Lajost bízta meg. Ő lett az újjáépítés vezetője és műszaki irányítója (Dévény, 1979). Minden részfeladatot külön szakmai felelősre bízta a szakszerűség érdekében (*Szabó, 1929*).

4.2. Az újjáépítés megalapozása

Az újjáépítés megtervezését nagyban megnehezítette, hogy a legújabb térkép is akkor ötven éve készült. Ez már nem nagyon felelt meg a közvetlen árvíz előtti állapotnak. Így tehát a munkálatokat térképezéssel kellett kezdeni, amit háromszögelési technikával végeztek. Ezen kívül 21 ponton magasságmérést hajtottak végre, ami a kiáradt víznek köszönhetően még egyszerűbben is volt kivitelezhető. Ezt követően még 51 helyen 15-45 méteres mélységig talajfúrást is csináltak (*Szabó, 1929*). A geodéziai mérések Halácsy Sándor mérnök vezetésével készültek. Így egy részletes megalapozást készítettek a tervezés előtt (*Bátyai, 1979*).

4.3. Az új szerkezet kialakítása

Az újjáépítés során nagy mértékben megváltoztatták a korábban szabálytalan, kanyargós úthálózatot. Lechner terveire nagy hatással voltak a korabeli városrendezési trendek, főleg a Hausmann-féle nagy párizsi rekonstrukció és a bécsi Ring terve. Ezeket viszont úgy adaptálta Szeged városára, hogy igazodjon annak adottságaihoz. Gyűrűs- sugárutas szerkezetet álmodott meg széles utakkal és tágas terekkel (*Perényi, 1968*).

Helyenként megmaradt az árvíz előtti épületek. Ezek megbontják az amúgy szabályos geometriájú elképzelést, ezzel megőrizve a város egyediségét. A legtöbb épület azonban megsemmisült és a korábbi telekkiosztás szó szerint az új tervek útjában állt. Sőt, régen nem volt előírva a háztelkek méretének minimuma, így az idők során a telkek elaprózódtak. Több, mint 1200 telek kisebb volt 300 m²-nél. A kis telkeket a nagyokkal pótolták ki, és ahol a telek az új utca útjába állt ott is megváltoztatták a tulajdonviszonyokat. Eközben próbáltak figyelemmel lenni arra, hogy minél több ember telke minél közelebb legyen az eredeti telkéhez. Aki kisebb telket kapott, mint amekkorával eredetileg rendelkezett, az kárpótlásban részesült. Akinek nőtt a telekmérete, annak pedig rá kellett fizetnie a megfelelő értékben. A telekrendezés megszervezése jól lebonyolítottan mondható, ugyanis csak az érintett felek 8%-a folyamodott bírói úthoz bármilyen vélt vagy valós igazságtalanság miatt. Az egyszerűség érdekében a

mellékutcákban, ahol kevésbé találták fontosnak az úthálózat szabályosságát, több helyen meghagyták az eredeti tulajdonviszonyokat (*Lechner, 1891*).

A szerkezet vázát 4 nagyobb és 3 kisebb forgalmú sugárút, valamint két körút adja. A sugárutakat igyekeztek minél több egyenes utcával összekapcsolni, persze csak ott, ahol ezt a telekviszonyok lehetővé tették. A város adottságaihoz való alkalmazkodások ellenére is sokan bírálták Lechnert túlzott geometrizmusa miatt. Lechner a város új szerkezetét egy rostélyzathoz hasonlította. A sugárutak szálain könnyen be lehet érni a belvárosba a várost körülvevő falvakból, tanyákról is. A gyűrűs-sugárutas szerkezet nemcsak a közlekedésben segít, hanem a város későbbi terjeszkedését is megalapozta. Ezzel Lechner előre megoldotta a város fejlődésének nehézségeit mielőtt még az problémává válhatott volna (*Perényi, 1968*).

4.4. Lakóépületek megépítése

Az építés egyszerűbbé tételéhez három kerületre bontották Szegedet (*5. melléklet*). Ezek közigazgatási szereppel nem rendelkeztek, csak segítségül szolgáltak az építéshez. Itt körzetenként előírták a lakóházak anyagát, magasságát, elhelyezkedését. Az első kerület a kiskörúton belüli rész. Itt voltak a legszigorúbbak, legmodernebbek az előírások. Megszabták, hogy csak követ, betont és téglát lehet alkalmazni a falakhoz. A tetőnek cserépből, palából, vagy más tűzálló anyagból kellett készülnie. Földszintes házakat itt csak abban az esetben lehetett építeni, ha a falak elég erősek voltak ahhoz, hogy később még egy emeletet építsenek a tetejére. Sőt, egyes utcákban (pl. Oroszlán u., Kárász u.) még ebben az esetben is tiltotta az előírás. A házak elhelyezését tekintve zárt sorú beépítés volt előírva, és a hosszvonaluknak az utcára párhuzamosnak kellett lennie. A lakószobák magassága nem lehetett kevesebb, mint 3,31 méter (*Szabó, 1929*).

A második kerület a kis-, illetve a nagykörút között terült el. Itt már kissé enyhébb szabályozást alkalmaztak. A téglafal csak a Tisza pontja feletti 8,22 méteres magasságig volt előírva. Afölött már vályogot is lehetett használni (*Szabó, 1929*). Ebben az építési kerületben is ugyanaz a zárt sorú beépítés volt előírva, de néhány esetben engedélyeztek hézagos beépítést is (*Perényi, 1968*). Megengedték a zsindegy használatát is. A lakószobák minimum magasságát 2,85 méterben határozták meg (*Szabó, 1929*).

A harmadik kerület a nagykörúton kívül eső részeket foglalta magába. Itt volt a legkisebb a szabályozás mértéke. Az előző építési kerülethez abban különbözik, hogy itt a beépítés módja szabadon választható volt. Így viszonylag sok igénytelen épület jött létre a szabályozási vonaltól független elhelyezéssel. Itt a feltöltés elmaradt és a közművesítés is hiányos volt. A

harmadik kerület ezáltal sokkal falusiasabb képet festett, mint a belső urbánus területek (Perényi, 1968).

Az egységességet azzal próbálták még elérni, hogy csak az előzetesen kiadott háztervek alapján lehetett lakóházat építeni a 2. és 3. kerületben. A királyi bizottság húszféle háztervet készített (Szabó, 1929), melyeket 12 krajcárért árultak. A tervek tartalmazták a pontos költségvetést, az építési leírásokat, anyag- és munkakimutatásokat, valamint az építési engedély megszerzéséhez szükséges papírokat is. Ráadásul azt is leírták a tervekben, hogy a romokban talált anyagokból miket lehet felhasználni, továbbá, hogy melyik munkarészeket végezheti el a család saját kezűleg, amennyiben szeretnék (Perényi, 1968). A lakóházak megépítésének ára 900 és 4000 forint között mozgott, attól függően, hogy mennyire díszes az adott épület (Szabó, 1929).

4.5. Napsugaras házak

A háztervek között volt a „napsugaras” házak tervei is („A” és „B” háztervek). A napsugárra emlékeztető motívum még a XVIII. században jelent meg a Tisza-menti települések parasztházainak homlokzatán. Ahogy Vass Erika és Valkony Károly „Napsugaras házak a Dél-Alföldön” című tanulmányában is olvasható „Napsugaras díszítménynek azt a kör vagy négyszög alakú, középponti elemből kiinduló, sugarasan elhelyezett ék alakú deszkaburkolatot nevezzük, amely 360 fokban körben vagy 180 fokban félkörben helyezkedik el” (INT-14).

1869-ből fennmaradt két napsugaras homlokzatú ház tervrajza is (Sándor utca, Kocsonyás utca). Az újjáépítés során létrehozott títusterven a homlokzat olyan közel áll a Sándor utcai rajzhoz, hogy ebből arra következtethetünk, hogy a terveket a már meglévő hagyományok inspirálták. Az árvíz előtt épült napsugaras házakból egy sem maradt fenn, mivel azok vályogfalát elmosta az ár (INT-14).

Az újjáépítés során Alsóvárosban, Felsővárosban és Rókuson is több száz ilyen homlokzatú házat építettek. Ezek többnyire ma már csak Alsóvárosban maradtak meg. A napmotívum a homlokzaton túl megjelent a kapukon és kerítéseken is. Az építető családoknak az volt a céljuk, hogy minél szebbet, díszesebbet készítsenek, ezzel túlszárnyalva szomszédjukét. Így pár év alatt sokféle változatot terveztek. A díszes homlokzatot a XIX-XX. század fordulóján még minden házon kifestették: egyszínűre, csíkosra, de néha akár három szín bizarnak mondható kompozícióját alkalmazva (INT-14).

A város mélyebben fekvő móravárosi részében igen érdekes kialakítású házakat találhatunk. Kétszintes napsugaras lakóházakat építettek. Ezeknek a földszinti része kifejezetten alacsony belmagassággal rendelkezett, míg az emelet a megszokott belmagassági arányokkal épült.

Ennek oka az volt, hogy arra számítottak, hogy a tervezett utcafeltöltésekkel a földszint pinceszintté válik és az egykori emelet lesz a ház földszintjén. A feltöltési munkák végül nem voltak teljeskörűek, így az utcaszint csak kis mértékben emelkedett és a lakóházak szokatlan arányokkal rendelkező kétszintes épületekként maradtak meg (INT-14).

A napsugaras házak fénykorának a trianoni békeszerződés vetett véget, ugyanis így megszűnt a Maroson leúsztatott, olcsó faanyagbeszerzési lehetőség. Az alapanyag megrágult, egyre költségesebb volt a napsugaras oromzat kivitelezése és javíttatása is, így az évtizedek alatt sorra tűnt el a házakról a napsugaras díszítés (INT-14).

Bálint Sándor vezetésével az 1940-es évek elején még 311 darab napsugaras házat számoltak össze csak Alsó- és Móravároson. 2004-ben elindult egy intézkedéssorozat, melynek célja Szeged védendő értékeinek feltárása volt. Ekkor már csak 68 olyan napsugaras házat írtak fel az egész városban, melyek túlnyomórészt az újjáépítés egykori títustervei alapján épültek, és eredeti állapotukban megőrizték. Ma hét ház van állami műemléki védelem alatt és további 18 épületet pedig helyi védelem oltalmaz (6. melléklet), hogy fennmaradjanak ezek az épületek, amik egykoron a városkép fontos részét képezték (INT-14).

4. ábra: Napsugaras házak az újjáépítés korában (Forrás: Móra Ferenc Múzeum)

5.-6. ábra: Napsugaras ház (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

4.6. Közművesítés

Az árvíz okozta pusztítás lehetőséget adott arra, hogy Szeged egy komoly modernizáción essen át néhány év leforgása alatt. Ez viszont esetenként anyagi akadályokba ütközött. Felmerült például, hogy a közvilágítást villamosenergiával oldják meg. Ez akkor viszont még elképesztő újdonságnak számított és ezért igen drága is volt, így elvetették az ötletet. A közvilágítás március 21-én kezdődött újra. Először még csak 25 darab petróleumlámpát akasztottak a gázlámpák oszlopaira. Később újraindították a gázlámpákkal való világítást (Szabó, 1929).

A csatornázás tekintetében viszont komoly fejlődés ment végbe. Az árvíz előtt Szeged csatornázása igen kezdetleges volt. Az árvíz utáni újjáépítés során 14 km hosszúságú zárt

csatornahálózat épült (7. melléklet). A város területét négy darab szennyvízgyűjtő körzetre osztották (Bátyai, 1979). A nagykörúton belüli két belső körzetben használtak zárt csatornázást, a két külső körzetben csak nyílt csatornát építettek ki. Utóbbiakat a XX. század második felében modernizálás céljával átépítették (Kaján, 2004).

A csatornahálózat a csapadék- és szennyvizet egyaránt a Tisza irányába terelte, majd abba belefolyatta. Nehezítő körülmény volt a tervezés során, hogy többnyire a Tisza középvízállása alatti szintekről kellett elvezetni a szennyvizet. Ezt szivattyús átemeléssel oldották meg. A megépített terv már a XX. század elején korszerűtlennek és problémásnak számított, főleg a Tisza vízminőségének szempontjából Éppen ezért 1912-ben Farkas Árpád új tervet dolgozott ki a szennyvízelvezetésre (Bátyai, 1979).

4.7. Városfásítás

Az árvíz megelőzően Szeged terei és utcái kopáron álltak (Kaján, 2004). Kevés helyen volt bármiféle ültetvény, de az is a Tisza pusztító hullámai közé vészett. A rekonstrukció során figyelmet szenteltek a közegészségre és az esztétikára is, így nyilvánvaló volt, hogy fásítással is foglalkozni fognak (Kovács, 2021).

Több, mint 300 ezer fát és cserjét kapott a város. Ezek ültetését Süvegh Mihály vezette. 1884-től 1931-ben bekövetkezett haláláig Süvegh látta el Szeged főkertészi pozícióját (INT-15), annak ellenére is, hogy 1890-ben fegyelmi eljárás indult ellene. Saját hasznára gallyazott meg szakszerűtlen módon tujákat, végül hivatalvesztés helyett csak pénzbírsággal büntették (N. m., 1890).

A fásításkor elsősorban a körutak és sugárutak mentén ültettek fasorokat. A közterek mellett számos iskola, óvoda és más középületek udvarát is befásították. Sőt a facséméték egy részét a lakosság között szétosztották, hogy azokat kertjeikbe telepítsék. Az adományok között ugyanis nemcsak díszfák és -cserjék voltak, hanem gyümölcsfák is: főként alma, szilva, cseresznye és meggy (Lechner, 1891).

A rekonstrukció során telepített egyedek túlnyomó részt idegen honosok voltak. Sőt több tízezer fehér akácot (*Robinia pseudoacacia*) és körislevelű juhart (*Arcer negundo*) ültettek, amiket ma már invazív fajokként tartunk számon (Lechner, 1891). Hozzá kell viszont tenni, hogy a kor tudásának megfelelt. Igen korszerű és divatos fajoknak számítottak akkoriban városi alkalmazásban.

4.8. Közkertek

A közkertek fontos részét képezik egy város arculatának, így a következő fejezetben néhány fontosabb zöldfelületi elemet fogok bemutatni. Lechner 1880-as évek béli tervét vettem össze a jelenlegi állapottal. A szövegekhez tartozó térképes megjelenítés a *8.-15. mellékletekben* található.

4.8.1. Gizella tér

A Gizella tér egykoron egy igen egységes arculatú, letisztult képet festett. Később az átálítások következtében nemcsak kinézete változott meg, hanem a neve is. 1941-ben Gizella térről Aradi vértanúk terére nevezték át (*INT-16*).

A szomszédos Dóm tértől (egykori Templom tér) most már egy íves árkádsor választja el, de a Fogadalmi Templom megépülése előtt a két tér lényegében összeért. 1936 és 1937 között épült meg a tér déli határán a Hősök kapuja, ami az első világháborúban elesett katonáknak állít emléket. A téren megemlékeznek még II. Rákóczi Ferencről egy lovasszoborral és a közelben történt szőregi csatáról is egy emlékoszloppal. Utóbbi mögött lépcsős vízarchitektúra található. A teret kettészelő vasúti sín túloldalán kopjafa őrzi az 1956-os forradalom hőseinek emlékét. A területen tehát sok emlékmű található különböző időkből. Mindeközben pedig elhelyezkedéséből adódóan forgalmas közlekedési csomópont. A régmúlt egyszerű és következetes tervéhez képest jelenleg a hely sokkal mozgalmasabb, változatosabb képet fest (*INT-16*).

4.8.2. Újszegedi Erzsébet-liget

Az 1880-as évek tervén ez a terület még Újszeged Népkert néven szerepelt. Jelenlegi nevét 1898-ban kapta Erzsébet királyné tiszteletére szervezett országos szintű városfásítás során. Ekkor 3 tölgyfát is ültettek ide a királyné tiszteletére (*INT-17*).

A XIX. század végén véghez vitt rekonstrukció során feltöltési munkákat végeztek az alacsonyabb területein, majd kialakítottak egy rózsakertet. Mivel a korábbi nyárfák már nagyon előregedtek, így elrendelték azok fokozatos kivágását, helyére platánfákat ültettek. Lovagló és kerékpárutakat jelöltek ki a látogatók számára. Az emberek multságához a liget belsejében egy vigadó és egy tánckörönd biztosította a helyet. Sőt, többször is kiállítások és felvonulások töltötték be a teret. Az 1910-es évekre már játszótér és sportpálya is volt a területen. A közkedvelt park könnyebb megközelíthetősége érdekében villamossínt építettek ki a Belvárosi hídon át Újszegedre (*INT-17*). A tér északnyugati csücskébe Erzsébet királyné tiszteletére

templomot emeltek, amit 1910-ben szenteltek fel. Az 1950-es évek elején merült fel a gondolat, hogy Újszeged ivóvízellátásának minőségén javítani kéne, így 1954-re építettek is egy víztornyot, ami a tér keleti oldalán kapott helyet (*INT-18*).

Napjainkban is számos programlehetőséget kínál számunkra a liget. A fiatalok szórakozását játszótér és skatepark biztosítja. Az 1910-es évekbe épített sportpályák felújítva bár, de még mindig állnak. A teret szimmetrikusan két felé osztó gyalogút már az 1880-as években is ott húzódott. A zöldfelületeket behálózó kisebb gyalogutak régi nyomvonalát is fel lehet még ma fedezni, de azóta sokkal frekventáltabb a gyalogos úthálózata.

4.8.3. Lechner tér

Az archív tervek szerint a tér a XIX. század végén még csak egy kanyargós utakkal behálózott zöldfelület volt. Az idők során viszont egyre több funkció jelent meg a területen. Először is 1928-ban a térre szállították a Szent Rozália Kápolnát. Később pedig egy a mai kor igényeinek megfelelő játszótér és kutya futtató is kialakításra került. Az újonnan bekerült elemek miatt a tér gyalogos útvonalvezetése is átformálódott. Az erőteljesen ívelt vonalvezetést egy egyenesebb váltotta fel, ami praktikussági okokra vezethető vissza. Napjainkban a téren található játszótér komoly vonzó tényező a kisgyermekes családok számára (*INT-10*).

4.8.4. Mátyás király tér

A Mátyás tér alapvető arculata a lechneri tervek óta kis mértékben megváltozott. Azóta már létesítettek egy futballpályát és egy játszótérrel, valamint a gyalogos utak hálózata is átalakult. Az utcakép szempontjából legjelentősebb épület, a Havas Boldogasszony Templom, azonban már akkor is itt állt, hiszen azt még 1503-ban szentelték fel. Az idők során több átalakításon, felújításon is keresztül esett az épület. A nagyobb beavatkozások még az árvíz előtt mentek végbe az épületen (*INT-19*). A templom mellett található a Segítő Mária szoborcsoport már szintén ott volt az árvíz idejében is. Változás viszont a téren, hogy az 1880-as évek tervén még nem szerepeltek a templom zárt kertjében álló melléképületek.

4.8.5. Dugonics tér

Az árvíz megelőzően a téren búzapiac üzemelt. A tér keleti részén álló koraeklektikus épületet 1873-ban építették és kezdetben főreáltanodaként működött. Az épület fennmaradt az árvíz után is, napjainkban az egyetem központi épületeként funkcionál. Az 1880-as évek terve óta a

legfontosabb változás az épület előtt található hatalmas zenélő szökőkút, amit éppen az 1879-es árvíz századik évfordulója alkalmából készítettek (*INT-20*).

Másik változás a tér vonalvezetése. Az utakat oly formán alakították át, hogy a téren áthaladó gyalogos forgalmat célzottabban vezesse át. Valamint a teret kettészelő utcárszt is felszámolták, helyette ma egy egybefüggő burkolt sétáló zóna köti össze az egyetemi épület és a szökőkút közötti területet. 2010-ben pedig az épület déli oldalán a „kráter” névre keresztelt térjáték került kialakításra. A helyi fiatalok előszeretettel járnak ide rollerezni, gördeszkázni (*INT-20*).

4.8.6. Kálvária tér

A kálvária teret anno keresztülvágta egy utca, amit azóta már a tér bekebelezett. A helyén most már csak egy gyalogos út vezet keresztül. A többi gyalogút más nyomvonalon fut, mint régen. Mint több más tér esetében itt is a kanyargós vonalvezetést felváltották az egyenesen haladó hosszanti, illetve keresztirányú gyalogutak. A villamos is megjelent a korábbi terv óta a képen.

A legnagyobb változást viszont tagadhatatlanul a Kálvária-kápolna lebontása okozta. Az egykor igen közkedvelt egyházi épület helyét mára csak egy apró dombon álló kereszt őrzi. A kápolna újjáépítésére voltak tervek az egyházközösség irányából, de úgy tűnik ez mégsem fog megvalósulni. A kápolna előtt 1900-tól stációk álltak. Ezeket 1954-ben vandálok megrongálták, majd el is távolították a térről. A tér sokáig a helyi katolikus hitélet kedvelt színtere volt. Szent Márk napján például mindig búzaszentelést tartottak itt. A tér végül szépen lassan elvesztette ezt a jelentőségét. A vallásos megemlékezések helyett ma a játszótér és futballpálya miatt látogatnak ide a környékeliek (*INT-11*).

4.8.7. Stefánia sétány

A Stefánia helyén az árvíz előtt a vár állt. Ennek elbontásával lehetőség nyílt itt egy nagyobb zöldfelület kialakítására. A várból csupán egy egészen kicsi rész maradt meg, ami most a Móra Ferenc Múzeum kiállítóhelyeként üzemel, továbbá a rakparton van még egy bástyának a maradványa (*INT-21*).

A stefánia zöldfelületének legnagyobb változása a lechneri tervekhez képest, hogy északkeleti irányban nőtt a kiterjedése. Az épületek helyén zöldfelület terül el. A park kiterjesztésével a terület vonalvezetése is megváltozott. Jellemzően hasonló, íves vonalvezetés jellemző rá napjainkban is, viszont a gyalogutak pontos elhelyezkedése megváltozott.

Másik komolyabb területfelhasználási változás a folyó partján ment végbe. Az 1880-as évek állapotához képest a Tisza-part sokkal inkább be van építve. A gát fala és lentebbi lépcsői között autótút és parkoló fut. A lépcsősor alatt kis zöldfelület kerül el, ide viszont gyalogátkelőhely nem biztosított. A veszélyes eljutás miatt itt a helyiek ritkán mennek le a Tisza partjához.

4.8.8. Korcsolyázó tér

A korcsolyázó téren, mint ahogy neve is utal rá, régebben egy tó állt, amit a szegediek telente jégkorcsolyázásra használtak. A lechneri terveken egy korcsolyázó csarnok is volt a tó délkeleti partján. A tó körül gyalogút futott, a teret épületek vették körül. Északkeleti oldalán egy kis ér csatlakozott a tóba.

A tó mellett 1912-ben megépítették a vasúti leszámító palotát, ami napjainkban a Szegedi Tudományegyetem bölcsészkar épületeként használnak. A tavat később feltöltötték és a területet 1925-ben megkapta a Szegedre költöző kolozsvári egyetem. Ők rossz minőségű, gödrös focipályát alakítottak ki a tó helyén. A második világháború után Greguss Pál fűvészkertet akart kialakítani a területen, de a terv nem valósult meg. A SZEAC (Szegedi Egyetemi Atlétikai Club) másik telephelyre költözött, a területet egyre inkább atlétikai versenyekre használták. 1946-ban tenispályát, majd 1959-ben kézi-, korsár-, és röplabdapályákat építettek (*INT-22*).

Az évtizedek során a sporttelep állapota leromlott, és 2002-ben le is bontották. Helyére megépült a TIK (József Attila Tanulmányi és Információs Központ). A teret ma már Ady térként ismerjük. Az 1880-as évek állapotához képest teljesen eltérő képet mutat a feltöltés és a beépítések miatt (*INT-22*).

4.9. Épületek az újjáépítés korából

Az árvíz utáni újjáépítés során számos olyan épület létesült, amik napjainkban is fontos részét képezik a városképnek. Ezek közül többek is műemléki védelem alatt állnak (*16. melléklet*), mint például a városháza. A következőkben ezekből mutatok be párat a teljesség igénye nélkül.

4.9.1. A városháza

Szeged első városházi épületét Josef Pyrneker katonai mérnök tervezte 1728-ban (*Bátyai, 1979*). Ekkor még a főhomlokzat a mai Kiss Ernő utcára nézett. A város a gyors fejlődéssel azonban a városházát is kinőtte, így 1801-re építettek egy újat Vedres István tervei alapján.

Ekkorra már a főhomlokzat a Széchenyi tér felé nézett, mint ahogy napjainkban is. Ezt az épületet úgy tervezték, hogy a bal szárnyában színházi előadásokat is tudjanak tartani, hiszen ekkor Szegednek még nem volt önálló színháza (*INT-23*).

1879-ben végül az árvíz a városházát sem kímélte, az előretörő víz ezt is megrongálta. Újjáépítés céljából 1881-ben a városvezetés pályázatot írt ki az előző épület modern, ámde korhű átépítésére. A pályaversenyt Lechner Ödön és Pártos Gyula építészmérnökök terve nyerte. Az építkezés kevesebb, mint másfél évig tartott. 1883. október 14-én, Ferenc József háromnapos látogatásakor ünnepélyes keretek között átadták (*INT-23*). Az új városházába a régi épület jó állapotban megmaradt faltömegeit is beleolvasztották. Az eredeti későbarokk részeket francia és olasz stílusjegyekkel egészítették ki. A torony gazdag díszítést kapott, de az épület egészenél kívül-belül a mértéktartó pompára törekedtek (*Bátyai, 1979*).

4.9.2. Sóhajok hídja

A városháza újjáépítésének évében, 1883-ban építették meg a szegedi Sóhajok hídját is, ami a velencei mintára készült. Ez az építmény köti össze a Bérpalotát a vele szomszédos Városházával. Megépülésének oka igen meghökkentő. A háromnapos királylátogatás során Ferenc József a Bérpalotában szállt meg. A híd célja az volt, hogy a városháza átadóünnepségére úgy tudjon elmenni a király, hogy közben ne kelljen kimennie az utcára, csak átsétálnia az egyik épületből közvetlenül a másikba (*INT-24*).

4.9.3. Tisza Szálló

A Tisza Szálló épülete része a Széchenyi téren található házsornak, amit egységes kialakítással kívántak létrehozni, annak ellenére, hogy az egyes épületeket más-más mérnökök tervezték. A Tisza Szállót, úgy, mint a nem messze található Popper- és Déry-házakat is Lechner Ödön és Jiraszek Nándor tervezte. 1883-ban megkezdték a tervek kidolgozását és 1885-re el is készült az épület. Eredetileg a Széchenyi tér felől egyemeletes volt az épület és csak a másik oldalon építették kétemeletesre. Később a tér felőli oldalon is felhúzták a második emeletet is. Az utolsó nagy bővítés 1903-ban történt, amikor a szomszédos telekre (Deák Ferenc u. 15.) is egy kétemeletes hozzáépítés történt (*INT-25*).

Az épület stílusa eklektikus. A földszinten, valamint a rizalitok szélén erősen kváderozott díszítésű, többi részén fugázott. Középrizalitja 8 oszlopból álló árkádsoron nyugszik. Két sarokrizalitja egymástól eltérő, de mindkettő díszes kupolában csúcsosodik ki. A tér felőli íves

erkélyfülkével oldotta fel a szintkülönbséget. a főpárkány konzolos díszítésű. Az épületre jellemző, hogy a tér felől dízesebb, részletesebb kialakítású. A földszinti félköríves ablakok fölött az emeleten timpanonos keretézéssel ellátott nyílászárók vannak. Az épület tetején a tér felőli oldalon mellvéd is került kiépítésre (*INT-25*).

4.9.4. A közúti híd

Az árvizet megelőzően Szeged és Újszeged különálló települések voltak. Újszeged egyetlen közvetlen szárazföldi kapcsolata a városhoz egy vasúti híd volt. Mint, hogy azt már említettem az árvíz idején hajóhíddal kötötték össze a két települést. Végül megállapodtak egy állandó közúti híd megépítésében. 1880 elején közigazgatásilag hozzácsatolták Szegedhez az addig Torontál vármegyéhez tartozó Újszegedet (*Kaján, 2004*). Még ez év decemberében megkezdődött a fizikai hozzákötése is a híd épülésével. Az építkezés 1883-ig tartott. A híd tervét Gustave Eiffel megbízásából készítette Feketeházy János mérnök. A kivitelezést az Eiffel cég végezte, akik később az Eiffel-torony által váltak világhírűvé (*Bátyai, 1979*).

A terv és a kivitelezés egyaránt szép, igényes munka volt. Mégis 1943-ban a híd mederpillére, feltehetőleg kimosások miatt, elmozdult. A következő évben pedig a visszavonuló német seregek felrobbantották. Az új hidat Mihailich Győző, Majoros Sándor és Haviár Győző tervezte és 1948-ra készült el (*Bátyai, 1979*).

Ha össze szeretnénk hasonlítani a Feketeházy-féle hídkonstrukciót a jelenlegivel, akkor láthatjuk, hogy elég látványos módosításokon ment keresztül az új terv megálmodása közben. A híd elhelyezkedésén nem változtattak. Az út elosztása is hasonló maradt. Középen egy kétsávos kétirányú út fut, két oldalán egy-egy járda húzódik. Mind a kettő ívhíd, de kialakításuk már eltérő. Az eredeti híd felsőpályás, míg az 1948-as változat már alsópályás ívhíd. Mindkét változatnak a folyó mindkét partján van két-két csigalépcsős gyalogos fejárója. A különbség abban rejlik, hogy a Feketeházy által tervezett hídfejáróknál nyolcszögletű vámházakat kerültek kiépítésre. Ezekben hídvámot szedtek, amik a város egyik állandó bevételforrását képezték akkoriban.

4.9.5. A Dóm tér

A mai Fogadalmi Templom (közismerten Szegedi Dóm) helyén állt egykoron a Szent Demeter plébániatemplom. A templom pontos megépülését nem tudjuk, de első írásos említése a XI. századból való. Ezt követően még számtalanszor átépítették, végül a XVIII. századra nyerte el végső kinézetét. Bár az 1879-es árvizet túlélte, nem sokáig díszleghetett már az épület. 46

évvel később, 1925-ben elbontották, azzal a céllal, hogy ennek helyére építik a Fogadalmi Templomot. A bontás során bukkantak rá egy toronyra, ami a régi templom falába volt építve, ez a mai Dömötör-torony. Megmaradásáért többen is harcoltak, úgy, mint Móra Ferenc és Juhász Gyula. 1931-ben a tornyot felújították, hogy keresztelőkápolnaként működhessen. Így ez ma Szeged legidősebb épülete, hiszen alapjai feltehetőleg a XI. századból származnak (*INT-26*).

Bár a Dómot bőven a nagy újjáépítés korszaka után építették, mégis fontosnak tartom megemlíteni az árvízi újjáépítés vonatkozásában. Az árvízvet követően ugyanis a városvezetés fogadalmat tett, hogy Szeged újjáépítésének emlékére és az újabb árvizektől való menekülésért templomot emelnek Szűz Mária tiszteletére, ezzel meghálálva a megmenekülését. Ezen ambícióra utalva nevezték el Fogadalmi Templomnak (*INT-27*).

Az eredeti tervet Schulek Frigyes készítette (*INT-27*), alapkövét 1914-ben tették le (*Kaján, 2004*). Azonban az első világháború miatt az építkezés abbamaradt és csak 1925-ben tudták folytatni. Ekkor már a Foerk Ernő által lényegesen átalakított tervváltozatot vették iránymutatásul (*Bátyai, 1979*). Végül 1930-ban fejezték be az építkezést és ekkor szentelték fel a templomot. A templom három hajóból áll, stílusát tekintve neoromán. Belső díszítése ókeresztény, bizánci stílusban készült. A templom, 81 méteres magasságával, kimagaslik a városképből, többek között ezért is Szeged egyik legmeghatározóbb épülete (*INT-27*).

4.10. A „Palotás Szeged” városképe

Összességében elmondható, hogy az árvíz utáni újjáépítés lezajlott egy évtizeden belül és az építkezést gondos tervezés előzte meg. A kiadott háztervek alapján egy egységesnek mondható városkép jött létre a korábbi véletlenszerű kialakítástól eltérően. Az egységességet csupán egy tényező bontotta meg kissé. Lechner fontosnak tartotta, hogy az árvízkárosultak az új telekkiosztás során hasonló méretű és elhelyezkedésű telekhez jussanak, mint amivel korábban is rendelkeztek. Így az egyenlőtlen gazdasági helyzetben lévő lakosok egymás mellett eltérő díszítettségű lakásokat építettek. Bár emiatt az utcaképek több helyen is heterogénebb képet mutattak, mégis jó megoldásnak tartom Lechner döntését. Egyrészt ez emberileg egy igen érthető eljárás. Másrészt így társadalomszinten változatos maradhatott a város eloszlása, emiatt nehezebben alakulnak ki esetlegesen szegregációban lévő szegénynegyedek. A házterveknek köszönhetően ennek ellenére is biztosítva volt a viszonylagos egységesség (*Pap, 2017*).

Így jött létre az árvíz után Szeged historizáló eklektikus stílusú városszövege. Ahogy már neve is mutatja, ez a stílusirányzat előszeretettel ültet be történelmi építészeti megoldásokat a korábbi

korok emlékéből és szívesen keveri azokat akár egy épületen belül is. A szegedi eklektika főleg a XV-XVI. század toszkán és lombard építészetén alapuló olasz neoreneszánszt veszi példaként. Erre jellemző a nyugodt tömeghasználat, a nyílások szabályos ritmusa, valamint a tagozatok (pl. szemöldökpárkány) szigorú formai keretek közötti alkalmazása. Szegeden ez annyiban tér el a mintától, hogy az utóbbiak kivitelezése vakolatból és gipszből készült. Éppen ez az olcsó anyaghasználat, illetve a mintatervek tették lehetővé a tagozatok széleskörű megjelenését a város épületein (Pap, 2017).

A reprezentatív középületek viszont oldottabb tömeghasználatot és homlokzatképzést igényeltek, így a szigorúbb szabályokat követő olasz reneszánsz helyett a szabadabb francia példa felé fordultak. A középületeken megfigyelhetőek a változatos tetőfelépítmények, pavilonok és toronyszerű tömegkezelések. Emiatt a festőien díszes részletezettség miatt hívták a kortársak „palotás Szegednek” a várost (Pap, 2017).

Az eklektika stílusában megfigyelhető továbbá egy rendszer, hogy egyes épületi funkciókhoz konkrét neo-irányzatot társítanak. Így hát a legtöbb eklektikus templom neogótikus vagy neoromán stílusban épült. A színház épületéhez pedig a díszes, részletgazdag neobarokk stílust társították, de több más világi középületre is került barokkos díszítés ekkoriban. A kiskörúton belül tehát jellemzőbbek voltak a díszesebb kialakítású épületek, a városmagtól kifelé haladva pedig egyre nyugodtabb tömeghasználat volt jellemző. Így jött létre a XIX. század végére az eklektikus Szeged városképe (Pap, 2017).

5. ÁRVÍZ ELŐTTI, ILLETVE AZ ÚJJÁÉPÍTÉS KORÁBÓL SZÁRMAZÓ FÉNYKÉPEK ÖSSZEVETÉSE A JELENLEGI ÁLLAPOTTAL

Annak érdekében, hogy minél szemléletesebben be tudjam mutatni a város utcaképének változását archív képeket vettem össze a jelenlegi állapottal. A fényképek keresése, illetve terepbejárásom során a vizsgált helyszíneket úgy választottam meg, hogy azok jól reprezentálják Szeged egykori és mai utcaképét. Az új fotókat megpróbáltam nagyjából ugyanonnan és ugyanabból a szögből készíteni, mint az archív képeket. A beépítések és fasítások miatt ez nem minden esetben volt pontosan megvalósítható.

5.1. Klauzál tér

A képeket összevetve láthatjuk, hogy a napjainkban a Klauzál teret körülvevő épületek nagy része már 1889-ben is ott állt. Sőt, a legtöbbet, például a Kárász-házat is, még az árvíz előtt építették. A kép jobb oldalán láthatjuk, hogy a sarki telekre egy új házat építettek azóta. Ez a Gál-ház, amit 1884-ben építettek (*INT-28*). Az első képen láthatjuk, hogy korábban ott egy egyemeletes házsor állt, melyek homlokzata egységes magasságú és kialakítású volt. Ebből jelenleg már csak a házsor közepén (kép jobb oldalán) álló Zseravitz-ház maradt meg (*INT-29*).

7. és 8. ábra: Klauzál tér 1889-ben és most (*Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.*)

5.2. Somogyi utca háttérben a Fekete házzal

A Somogyi utca két állapota között igen szembeötlő különbségek vannak. A kép jobb oldalán a Fekete-ház előtt egykoron házak sorakoztak. Ma ezek helyett az apró Szent-Györgyi Albert tér fekszik. A kép bal oldalán található ház is lecserélődött. Jelenleg az ART Hotel épülete van itt. Modern építészeti megoldásait a Dóm anyaghasználatával ötvözte, így jól be tud illeszkedni az épület a történelmi környezetébe. A távoli háttérben pedig láthatjuk, hogy az ottani épületeket is leváltották és mostanra már túl magasodnak a Fekete-házon.

9. és 10. ábra: Somogyi utca háttérben a Fekete házzal 1872-ben és most (*Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)*)

5.3. Oroszlán utca és Oskola utca sarka

Az árvíz óta az utcasarkon már egy másik épület áll. Láthatjuk, hogy a jelenlegi ház már modernebb kialakítású. A földszintes finom ívekkel dolgozó épületet felváltotta egy kétemeletes, élesebb töréseket alkalmazó kialakítású ház. A két épület annyiban viszont hasonlít, hogy a saroktelket a ház lekerekítésével, illetve lecsapásával teszik hangsúlyosabbá.

11. és 12. ábra: Oroszlán utca és Oskola utca sarka az árvíz előtt és most (*Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)*)

5.4. Magyar Ede tér

A kép középpontjában az egykori leányiskola áll. Most ez az épület a Szegedi Tudományegyetem Állami- és Jogtudományi karának ad otthont. Az épületet 1881-ben építették (*INT-30*). 2019-ben egy hatalmas szélvihar következtében az épület kupolája, tetőszerkezete megsérült, így felújították azt. A homlokzatot üvegtetővel fedték be (*INT-31*). A felújításoktól eltekintve az épület változatlanul áll a XIX. század vége óta. A fénykép jobb oldalán viszont változást láthatunk. Az egykori épületre egy emelettel magasabb és kissé díszesebb épület került. A Kálmán-palota névre hallgató épület 1907-ben épült (*INT-32*).

13. és 14. ábra: Magyar Ede tér 1882-ben és most (Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)

5.5. Széchenyi téri Postapalota

A Postapalota előtt álló Széchenyi tér az archív képen még a rendezés alatt állt. Az azóta végbemenő zöldítések, fásítások miatt azóta már a sivár térből egy hívogató köztér lett, ami számos városi programnak ad otthont (pl. adventi vásár, borfesztivál). A kis fasor helyén ma hatalmas platánfák állnak.

15. és 16. ábra: Széchenyi téri Postapalota 1883-ban és most (Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)

5.6. Aradi vértanúk tere

A tér nagy változáson ment keresztül az elmúlt 150 évben. Az 1883-as képen még látható a Szent Rozália Kápolna, amit később a Lechner térre helyeztek át. Azóta a XX. század elején megépítették a Fogadalmi Templomot, ami a jelenlegi állapotot bemutató kép háttérében bukkan fel az épületek mögött. Ez nagyon meghatározó elemét képi a Belváros képének, hiszen magas tornyait már messziről látni lehet. A tér újrendezése is megtörtént azóta. Napjainkban a teret a villamossín vágja ketté. Két oldalán zöldfelületek tarkítják a burkolt részeket. A tér belseje a forgalomtól részlegesen el van zárva, csak a villamos haladhat rajta keresztül, az autósoknak meg kell kerülniük a teret.

17. és 18. ábra: Aradi vértanúk tere, egykor Gizella tér 1883-ban és most (Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)

5.7. Széchenyi tér

A kép bal oldalán a Balogh-ház áll, amit 1882-ben építettek, innen tudhatjuk, hogy az archív kép már ez után készült (INT-33). A kép háttérében, jobb oldalt a szintén 1882-ben felépült Törvényszéki palota látható (INT-34). Ezek az épületek szinte változatlan formában állnak ott napjainkban is. A két kép közötti eltérést a Széchenyi tér azóta megtörtént fásítása adja. A tér rendezésével pozitív irányba változott az utcakép.

19. és 20. ábra: Széchenyi tér az 1880-as években és most (Forrás: „Régi Szeged” nevű facebook csoport és saját kép, 2025. 01. 17.)

6. JELENLEGI VÁROSKÉP KIALAKULÁSA

A következő fejezetben a településkép változásával és jelenlegi állapotával foglalkozok. Ehhez Szeged Településképi Arculati Kézikönyvét vettem alapul (*Pap, 2017*).

6.1. Településkép változása az eklektikától napjainkig

A századfordulóra több építész is úgy érezte, hogy az eklektika neo-irányzatainak kötöttségei lekorlátozzák a tervezésben, így fokozatosan egyre több szecessziós épület jelent meg a tervek között és végül Szeged utcáin. (*Pap, 2017*). Mivel az eklektikából szecesszióba való átmenet fokozatosan valósult meg a városban, ezért én úgy vélem, hogy a városképbeli változás harmonikusan ment végbe. Nem tartom zavarónak az új stílusirányzat megjelenését, sőt szerintem az olyan szecessziós épületek, mint például a Reök-palota, üde színfoltjai a városnak.

A két világháború közötti építészeti stílus kevert, internacionális volt. Levetette magáról a korábbi korokra jellemző díszítést és újfajta szerkezeti felépítést is hozott. Az ekkor épült házakat többnyire az egyszerű, tömör formák és a szimmetria jellemezte. A korszakban több stílusirányzat is megfér egymás mellett, így például az akkor újonnan beépülő Somogyi-telep (mostani Petőfi-telep) sajátos népies-barokk stílusban jött létre (*Pap, 2017*). Bár az ekkor épült házak eltérnek a korábbiak stílusától, egyszerűségüknek köszönhetően nem zavarják meg a városképet.

A II. világháborút követően a Rákosi-korszak vezetősége a szocialista realizmust (köznapi nevén szocreált) irányozta elő. Ebben az időszakban a kívüleső, határmenti települések kevesebb forrást kaptak, így Szeged viszonylag kevés jelentősebb építészeti emléket őriz ebből az időből. Többnyire ipari- és lakóépületeket létesítettek ekkoriban. Ezek tervezése során általában a végletekig leegyszerűsítették a tömegformálást. Így az épületek önmagukban igen sivár képet nyújtanak, ugyanakkor viszont a tervezéskor az akkori kor legmodernebb városépítészeti és kertészeti megoldásait alkalmazták. A szoliterként álló épületek úsztak a szabad zöld térben. Szeged abban a tekintetben is szerencsésnek mondható, hogy az iparterületek és a hatalmas lakóépületek is többnyire a történelmi városrészek megkímélésével jöttek létre (*Pap, 2017*). A robosztus lakóházak meglátásom szerint előnytelenül befolyásolták a településképet. Az akár 10 emelettel rendelkező és hosszú „szalagokban” álló panelházak eltérnek léptékében a korábbi egy-két emeletes épületek mértékletességétől. A túlzott leegyszerűsítés miatt az épületek tömegalakítása egy dobozhoz hasonlítható, ezzel pedig elvesztették házszerű képüket. A lakótelepek sok helyen zöldmezős beruházásként jöttek létre, így legalább a korábbi utcák képét nem csúnyítják el. Ugyanakkor a panelek már a városhoz

közeledve kimagaslanak, így az ide érkezők ezt a kevésbé esztétikus szeletét látják meg először a városnak, ami szerintem nem túl szerencsés.

A rendszerváltást követően megkezdődtek a magánérős beépítések, amikre a változatos stílushasználat a jellemző. A foghíjbeépítésekkel épületről épületre egyre heterogénebbé vált az utcakép, ezzel a külső városrészekben szinte teljesen eltüntetve a korábbi eklektikus egységességet (Pap, 2017). Érthetőnek tartom, hogy az emberek szakítani akartak a szocializmus idejében jellemző egységességgel és sivársággal. Ugyanakkor én szükségesnek láttam volna, hogy az építkezések jobban szabályok közé legyenek szorítva. Szerintem egy szigorúbb szabályozási rendszerrel elkerülhető lett volna ez az építészeti kavalkád. Úgy gondolom, hogy ez a szintű építészeti szabadság már a településkép kárára ment.

6.2. Településkép a folyóparton

Szeged gyűrűs szerkezetének köszönhetően viszonylag könnyen fejleszthető. Mint egy hagyma héjai, úgy lehet újabb és újabb rétegeket hozzáépíteni a városhoz, úgy, hogy közben megtartsa önazonosságát. Mivel a Tisza lényegében kettévágja a várost, így a partról jól megfigyelhetőek a szegedi oldalon a régi városmag elemei és az azt kiegészítő későbbi hozzáépítések is. Az újszegedi oldalon, mivel egy galériaerdő fut végig a parton, ezért urbanizálódott városkép helyett inkább egy tájkép tárul a szemünk elé, ami igen ritka egy ekkora méretű nagyváros kellős közepén (Pap, 2017). A folyó mindkét oldaláról szemlélve kifejezetten esztétikusnak tartom a település képét. Ugyanakkor a nagyfokú beépítéssel Szeged kapcsolata a Tiszával kissé megszakadt, amit én nem tartok helyénvalónak. A szegedi oldal parthasználatán a Tiszától való elszigetelődés érezhető.

6.3. Történeti beépítésű területek

Szeged belvárosa szinte teljesen megmaradt történeti beépítésű területként. Itt maradt fent a legtöbb eklektikus, illetve szecessziós épület. Még a foghíjbeépítések ellenére is egy viszonylag egységes képet ad a történelmi épületállomány. A kiskörúton belüli műemléki jelentőségű területek hordozzák magukban a legnagyobb értéket. A két körút közötti részen még szintén sok épület megmaradt, így helyel-közzel ez is megőrizte az arcukat (Pap, 2017). Utóbbit azért tartom fontosnak településkép-védelmi szempontból, mert így ez egyfajta puffterületként veszi körbe a történelmi városmagot, megóvva azt.

A város ennek a részére jellemző a zárt utcásoros beépítés. Az nyugodt tömegformálású épületek belsejében sokszor csendes belső udvar bújik meg. Az utcaképek egységességét egyes helyeken (főleg a mellékutcákban) a párkányok eltérő magassága bontja meg (Pap, 2017). Én úgy gondolom, hogy mivel az épületek stílusa viszont egységes, így nem hat zavaróan az eltérő párkánymagasság.

A város ezen részén kifejezetten fontosnak tartom, hogy megóvjuk a történelmi arculatot. Ennek érdekében úgy gondolom, hogy a meglévő épületek korszerűsítésekor óvatosan kell eljárni. Nem szabad azokon érdemi változtatást végezni. A foghíjtelkek további beépítésénél pedig figyelembe kell venni a környező épületeket. Arra reflektálni kell, ugyanakkor a kor ízlését és igényeit is figyelembe kell venni. Vegyük például a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár 1984-ben átadott főépületét (INT-35). Szerkezetében újító, homlokzata nem igazodik a környező épületekéhez. Ugyanakkor anyaghasználatát illetően figyeltek, hogy a szomszédos Fogadalmi temploméval megegyezzen. Nagy méretű üvegfelületei pedig visszatükrözik a Dóm képét. Ezt én egy jó építészeti megoldásnak tekintem. Jó mértékben vegyítette az új elemeket és a hagyományokat egymással.

6.4. Átalakuló területek

A nagykörúton kívül a rendszerváltás utáni magánérős beépítések miatt erősen átalakult az utcakép. Korábban földszintes és emeletes családi házak és kisebb társasházak sorakoztak egymás mellett. Az eklektika és a szecesszió egyszerűbb változatát figyelhettük meg ezeken. A 90-es években beköszöntött szertelen útkeresés miatt az utcakép stílusában, minőségében és méreteiben is erősen heterogén lett. Próbálták a területet minél jobban kihasználni, így többemeletes, soklakásos társasházakat kezdtek építeni, amihez a parkoló autók többnyire a házak elé, az út szélére szorultak, ami tovább rontja a látványt (Pap, 2017).

Érdemesnek látom az ilyen utcákban a minél egyszerűbb kialakítású házak építését, ami kissé ellenpontozni tudja ezt a kialakult harsány egyveleget. Jó megoldásnak mondható a város zöldfelületi elemeinek egységes fejlesztése. Például egy a házsor és az út között húzódó fasor már egyfajta rendet tud teremteni az épületek okozta diszharmóniában. Valamint magától értendően a még megmaradt történelmi épületeket óvni kell a lepusztulástól.

6.5. Alacsony intenzitású területek

Ezeken a területeken többnyire szabadonálló vagy oldalhatáros beépítésű családi házak, valamint sorházak találhatók. Bár előtörténetük eltérő lehet ezeknek a városrészeknek, mégis mivel mindnek a lazább szövetű kertvárosi milió kialakítása a cél, így egy kategóriába

sorolhatóak. A város ezen részein egyaránt megtalálhatóak az egyszerű, nem túl kreatív, mindenki által jól ismert úgynevezett „Kádár-kockák” és újonnan épült neomodern épületek is. A különböző stílusú és minőségű épületek egymás mellett itt is kontrasztosan néznek ki (*Pap, 2017*).

6.6. Technológiai területek

Ebbe a kategóriába sorolhatóak nemcsak az ipari, üzemi és logisztikai telephelyek, hanem a kutatóintézetek, egészségügyi intézetek is. Funkciójából adódóan a telepszerű beépítés a jellemző, ahol az egyes épületek szabadon állnak. A hatalmas, robosztus épületek könnyen leuralják a településképet, ezért fontos, hogy kellő figyelmet fordítsunk itt a zöldfelületek színvonalas kialakítására (*Pap, 2017*). Erre nemcsak esztétikai szempontok miatt kell figyelni. Egy jól kialakított erdősáv például megvétheti a szomszédos lakóterületeket az ipari munkákkal együtt járó zaj- és légszennyezéstől.

Az ipari szektor visszaszorulásával nagyméretű telkek váltak/válnak szabaddá (*Pap, 2017*). Ezek könnyen lepusztulhatnak, ha nem találunk nekik új funkciót. Ezek a barnamezős területek ugyanakkor kiváló lehetőségeket rejtnek magukban, hogy új területek bevonása nélkül fejlődhessen tovább a város.

6.7. Lakótelepek és lakóparkok

Mint korábban is említettem, a szocializmus során többnyire soklakásos lakóházak épültek. Kezdetben a kicsit nagyobb építészeti szabadságot adó téglablokkos, majd a végletekig leegyszerűsített paneles építési mód volt elterjedt. Az így épült dobozszerű, uniformizált épületek önmagukban nagyon sivár képet adnak. Magas szintszámuk viszont megfelel a modern urbanisztika elképzelésének, miszerint a szintszám növelésével több hely marad zöldfelületek kialakítására. Ennek köszönhetően az egyesével, esetleg szalagosan álló hatalmas házakat körülöleli a „zöld”. Ezenfelül tovább oldják az épületek egyhangúságát a vízfelületek (*Zápor-tó, Vér-tó, Búvár-tó*) (*Pap, 2017*).

Véleményem szerint a lakótelepek nagy kiterjedésű zöldfelületei egész jól oldják az épületek szigorú, robosztus megjelenését. A sok kisgyermekes család örömeire a szegedi lakótelepek tele vannak jó állapotban lévő, fejlett játszóterekkel. Emellett sok focipálya is van a nagyobbak számára. Az üres zöldfelületeket szabadon használja minden korosztály, gyakran látni itt

beszélgető időseket és fiatalokat is. Sőt helyi kezdeményezésre kertmozit is indítottak pár éve a Szegedi Távhő épületére kivetítve (*INT-36*).

Másik ötletes kezdeményezés a lakótelepek a panelházak kidíszítése. Egy szegedi graffitis a lakóközösségek felkérésére természet és mesék ihlette képeket szokott a házak oldalára festeni (*INT-37*). Személy szerint ezt egy kedves kis kezdeményezésnek tartom, amivel egy kis színt és egyediséget lehet csempészni a lakótelepek sivárságába.

7. AZ ÁRVÍZ EMLÉKEZETE, ÖRÖKSÉGE

7.1. Szegedi nagy árvíz a képzőművészetben

Bodovics Éva az 1878-as miskolci és az egy évvel később bekövetkezett szegedi árvíz fotográfiáit összehasonlító tanulmányában azt írja, hogy előbbivel ellentétben Szegeden kifejezetten sokáig nem apadt le az ár. Mivel a város sokáig volt víz alatt, így a történetek vizuális reprezentációjában is túlsúlyban vannak az ilyen típusú alkotások (*Kaján, 2004*).

Számos fénykép, rajz, litográfia és festmény készült erről az időről. Az események több jeles magyar festőnek is ihletül szolgáltak. Először is meg kell említeni Zichy Mihályt, aki bár sosem járt Szegeden, távolról mégis feszülten követte a város sorsát. Alkotásaival Párizsban gyűjtött adományokat Szegednek. Többek között készített egy metaforikus rajzot, ami Franciaországot ábrázolja, amint megmenti Szegedet a hullámsírból. A rajz sokáig kallódott az Országos Levéltárban, majd 1955-ben fedte fel Valkó Asztrid, hogy tulajdonképpen ez egy érmeterv. Zichy ötlete az volt, hogy az adakozó országoknak ilyen díszermékkal köszönje meg Magyarország a segítséget. A művész a tervezetet még Tisza Kálmánnak is eljuttatta, azonban a császárhű magyar kormány a javaslatot elutasította (*Kaján, 2004*).

Másodszor meg kell emlékezni Csontváry Kosztká Tivadarra, aki személyesen is részt vett a mentési munkákban. Csontváry ősei a szegedi sóházban voltak hivatalnokok, így más személyes kötődése is van a városhoz. A látottak, illetve saját megbetegedése komoly kihatással volt későbbi életére és munkásságára. Az itt tapasztaltak szorongáshoz, majd depresszióhoz vezettek. Abba is hagyta tanulmányait és helyette orvosi tanácsra Felvidékre költözött, ahol patikusként dolgozott. Önéletrajzában fellelhető festői elbeszélése részletes képet ad a szegedi árvírről. Későbbi áradást, vizesést ábrázoló drámai tájképeinek feltehetőleg ihletül szolgált a szegedi árvíz tapasztalata (*Kaján, 2004*).

Petrovics László bécsi festőművész is figyelmet érdemel, ugyanis ő volt az első, aki reálisan megfestette Szegedet az árvíz pusztítása után. Az árvíz után Szegedre utazott, hogy vázlatokat rajzoljon, majd egy négy festményből álló képsorozatot készített „Szegedi árvíz, 1879” címmel, amiket a Múcsarnok tavaszi tárlatán mutatott be. Egyet a király, hármat a város vásárolt meg, de később az összes a helyi múzeumba került (*Kaján, 2004*).

21. ábra: Petrovics László – Szegedi árvíz, 1879 I., Alsóváros a vasúttöltésről tekintve (Forrás: https://petegabi.blog.hu/2019/07/17/szegedi_arviz1879)

22. ábra: Petrovics László – Szegedi árvíz, 1879 II., Menekülők az államvasút pályaudvarán (Forrás: https://petegabi.blog.hu/2019/07/17/szegedi_arviz1879)

A számos árvízzel kapcsolatos mű a millenniumi kiállítás (1896) apropóján jött létre. Ekkor ugyanis az állam nagy mennyiségben rendelt nagyszabású, történelmi témájú képeket, hogy Magyarország múltját megörökítsék. Báró Eötvös Lóránd közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy a többi várossal együtt Szeged is vegyen részt a kiállításon. Így a város 20 000 forintot szavazott meg az árvíz tragédiájának megfestésére. Első ötletük az volt, hogy Benczúr Gyulát bízzák meg a feladattal, azonban ő leterheltsége miatt nem vállalta a felkérést. Ezután a városvezetés tervpályázatot írt ki Pataky László, Roskovics Ignác és Vágó Pál számára, melyet utóbbi nyert meg, így ő kapta a megbízást. A festmény elkészülte évekig húzódott a többszöri módosítások és újrafestések miatt. Végül 1902-ban lett kész és hatalmas sikert aratott a közönség körében, sőt Zichy élete főművének tekintette az elkészült alkotást (Kaján, 2004).

23. ábra: Vágó Pál – A szegedi nagy árvíz (Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:V%C3%A1g%C3%B3_P%C3%A1l_Szegedi_nagy_%C3%A1rv%C3%ADz.jpg)

7.2. Az árvíz emlékezete napjainkban

Az nagy árvizet követő megújulás tehát a városban sétálva mindenfelé utánunk köszön. A belvárosban amerre csak járunk, újjáépítés korabeli házakat látunk. A külsőbb városrészekről ez már kevésbé elmondható, mivel mint ahogy már korábban írtam, például a napsugaras házak oromzata vagy maga a ház is sok helyen már eltűnt, lebontották. Később új lakóterületekkel bővült Szeged. Panelházakkal teli lakótelepek épültek ott, ahol korábban erdők voltak. A környező községek egy része beleolvadt Szegedbe. 1973-ban Szőreget, Tápét, Gyálarétet és Kiskundorozsmát is Szeged részévé kapcsolták közigazgatásilag (INT-38). A külső, családi házas területeket a '60-as években Kádár-kockákkal építették tele.

A városszerkezet is Lechner terveinek lenyomata. A gyűrűs sugárutas szerkezet mai napig megkönnyíti az azóta kiterjeszkedett város külső területeiről és a vonzaskörzetében fekvő falvakról történő mindennapi bejárást a Szegedre. A jól strukturált városszerkezetnek köszönhetően Szegeden a tömegközlekedés is fejlett és hatékonyan felépített.

Az egykori pusztításra azonban nemcsak az utcák és az épületek emlékeztetnek minket. A Tisza Lajos körút és a Huszár Mátyás rakpart sarkán 1979-ben, az árvíz centenáriumaán adták át Segesdy György látványos emlékművét. A hullámokat szimbolizáló acélmű előtt gránitoszlopok sorakoznak. Ezek már 30 évvel később, 2009-ben kerültek kihelyezésre. Itt megemlékeznek az újjáépítés segítőiről: mind a 32 országról, akik adományukkal hozzájárultak Szeged újjászületéséhez. Azokat az európai nagyvárosokat, akik különösen nagy segítségére szolgáltak Szegednek – mint például Párizs, Brüsszel – külön köszönetben részesítették (INT-39). Az árvízi emlékművön kívül még több emléktábla is őrzi a nagy katasztrófát. És szerte a városban szintjelzők mutatják, hogy meddig ért a vízszint az árvíz idején. Ezen emléktáblák elhelyezkedését a 17. melléklet térképe mutatja néhány fényképes példával egyetemben.

Az árvíz évfordulója alkalmából kiállításokat, előadásokat szoktak szervezni, valamint vezetett sétákkal mutatják be az árvíz építészeti emlékeit. A katasztrófa 140. évfordulója alkalmából a Motiváció Műhely civil szervezet egy társasjátékot készített „Árral szemben” címmel. Ebben a játékosoknak összefogva kell megmenteniük Szegedet a Tisza pusztításától, miközben érdekes történelmi tényeket tanulhatnak a városról és az eseményekről egyaránt (*INT-40*).

Véleményem szerint a fent említett kezdeményezések igen hasznosak a helyiek városidentitása szempontjából. Fontosnak tartom, hogy az épített örökségünket és ezáltal a hely szellemét megóvjuk az idő vasfogától. Ehhez viszont elengedhetetlennek tartom lakosság edukálását. Bár a városismereti séták és kiállítások nagyon hasznosak, mégis csak a lakosság egy kis része tud róluk, míg a többség kimarad ezekből a foglalkozásokból.

7.3. Összegzés

Összegezve megállapítható, hogy az árvíz utáni újjáépítés teljesen újradefiniálta Szegedet. A város szerkezete a gyűrűs kialakításnak köszönhetően sokkal letisztultabb lett, de egyes helyeken az utcák elhelyezkedése mégis megőrizte még az 1879 előtti állapotot. A korlátolt mennyiségben bár, de még pár árvíz előtti épület is emlékeztet minket az egykori városra.

Az árvíz pusztítása során a város nagy része leradírozódott a térképről. Helyette egy eklektikus-szecessziós város képe rajzolódott ki. A belvárosban grandiózusabb, mozgalmasabb középületek kaptak helyet. A városból kifelé haladva egyre egyszerűbb családi házak kaptak helyet. Ugyanakkor az eklektika jegyei ezeken is megfigyelhető például egy-egy szemöldökpárkány kialakításán.

Az idők elteltével az újabb épületek később megbontották az újjáépítés során létrehozott egységességet. A lakótelepek néhol akár 10 emeletes házai messziről kitűnnek a városból. Legnagyobb változást mégis talán a '90-es években elindult magánérs beépítések okoztak. A változatos léptékű és stílusú épületek kusza egyvelege a város egyes részein szinte teljesen felváltotta az eklektika egységességét. Ezeken az utcákon már csak egy-egy épület őrzi a századfordulós állapotot.

A belváros képe a külsőbb területekhez képest kifejezetten jól megmaradt. Természetesen a település fejlődésével itt is épültek új házak, viszont azok megtervezésénél nagyobb figyelmet szenteltek arra, hogy illjen a meglévő városképbe. Többnyire igyekeztek az épületek homlokzatát, tetőszerkezetét és párkányzatát összehangolni a körülötte álló épületekhez igazítani. Egyes épületeknél, mint például az ART Hotelnél pedig az anyaghasználatot

adaptálták a szomszédos Fogadalmi Templomtól, így az újító tömegkialakítású épület mégis illeszkedik az utcaképbe.

Úgy vélem, utóbbi jó példa arra, hogy milyen irányba kell a város képét alakítani. Fontos ugyanis, hogy az új épületek, főleg a műemléki jelentőségű belvárosban alkalmazkodjanak a már megalkotott képhez. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy az idők során új igények és stílusok jelentkeznek egy város fejlődése során. Ezeket pedig nem kell megtagadni, csak megfelelően kell hozzáadni a városszövethez.

A külvárosban is figyelni kell valamilyen mértékben az épített örökséghez való illeszkedéshez, de itt egy kicsit megengedőbbnek lehet lenni ebben a tekintetben. A gyűrűs szerkezetnek köszönhetően lehetőség van új rétegekkel bővíteni a város peremterületeit, anélkül, hogy a korábbi korok rétegeit megzavarnánk. Így a városból kifelé haladva lényegében végig járhatjuk Szeged építészetének korszakait és ahogy megyünk ki a városból egyre újabb képét mutatja nekünk Szeged.

8. IRODALOMJEGYZÉK

8.1. Internetes források

INT-1 *A városkép és az urbanizáció 1879-ig.* Sulinet honlapja Letöltés dátuma: 2025. 06. 08.
Forrás:

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_3_1/page_s/005_a_varoskep_es_az_urbanizacio_1879ig.htm

INT-2 N. m. (2023): *Zsótér-ház.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
https://zarterkely.hu/posts/3938_zsoter-haz/

INT-3 N. m. (2023): *Kárász-ház.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
https://zarterkely.hu/posts/3892_karasz/

INT-4 N. m. (2023): *Fekete-ház.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
https://zarterkely.hu/posts/3837_feketehaz/

INT-5 N. m. (2023): *Vajda-ház.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
https://zarterkely.hu/posts/3903-6_vajda_haz/

INT-6 *Az SZTE központi épülete a Dugonics téren.* Szegedi Tudományegyetem honlapja.
Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: <https://u-szeged.hu/infopont/dugonics-ter-egyetem/szte-kozponti-epulete?folderID=20888&objectParentFolderId=20888>

INT-7 13 N. m. (2019): *Főreáltanoda.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08.
Forrás: https://zarterkely.hu/posts/3762_forealtanoda/#t%C3%B6rt%C3%A9nete

INT-8 *Szent-Györgyi Albert.* Köztérkép honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
<https://www.kozterkep.hu/21294/szent-gyorgyi-albert>

INT-9 N. m. (2023): *Új Zsótér-ház.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás:
https://www.zarterkely.hu/posts/3862_ujzsoter-haz/

INT-10 N. m. (2024): *Szent Rozália-kápolna.* Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11.
02. Forrás: https://zarterkely.hu/posts/2934-2_kapolna/

INT-11 Bene Z. (2018): *Zoltánfi Zoltán: Ötven éve bontották le a Kálvária-kápolnát.*
Szegedfolyóirat oldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <http://szegedfolyoirat.sk-szeged.hu/2018/10/25/zoltanfi-zoltan-otven-eve-bontottak-le-a-kalvaria-kapolnat/>

INT-12 N. m. (2016): *Egy évtizeden belül újjáépülhet a szegedi Kálvária-kápolna.* Magyar
kurír hírportál. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás:
<https://www.magyarkurir.hu/hirek/ujjaepulhet-szegedi-kalvaria-kapolna>

INT-13 N. m. (2013): *Szeged Móraváros kálvária.* Csendhegyek weboldal. Letöltés dátuma:
2025. 11. 02. Forrás: <https://csendhegyek.blogspot.com/2013/08/szeged-moravaros-kalvaria.html>

INT-14 Farkas J. (2024): *Szöbb lögyön, mint a szomszédé! – kevés maradt meg, de ma is meghatározzák Alsóváros képét a napsugaras házak.* Szeged.hu honlapja. Letöltés dátuma:
2025.06.08. Forrás: <https://szeged.hu/cikk/szobb-logyon-mint-a-szomszede-keves-maradt-meg-de-ma-is-meghatarozzak-alsovaros-kepet-a-napsugaras-hazak>

- INT-15 *Süvegh Mihály*. Arcanum weboldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/s-778D5/suvegh-mihaly-77C8A/>
- INT-16 *Szeged – Aradi vértanúk tere*. Zöldkalauz weboldal. Letöltés dátuma: 2025. 10. 31. Forrás: <https://zoldkalauz.hu/szeged-aradi-vertanuk-tere>
- INT-17 *Újszeged az új Szeged*. Újszeged.hu weboldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://www.ujszeged.hu/?page=fenykor>
- INT-18 N. m. (2019): *Múltidéző 22. rész: Az Erzsébet liget története*. Szegedma híroldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://szegedma.hu/kozelet/2019/01/multidezo-21-resz-az-erzsebet-liget-tortenete>
- INT-19 N. m. (2020): *A Szeged-Alsóvárosi Havas Boldogasszony Templom és Ferences Rendi Kolostor kutatásainak rövid összefoglalása*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://www.zarterkely.hu/docs/boldogasszony/>
- INT-20 *Szeged – Dugonics tér és Árpád tér*. Zöldkalauz weboldal. Letöltés dátuma: 2025. 10. 31. Forrás: <https://zoldkalauz.hu/szeged-dugonics-ter-es-arpad-ter>
- INT-21 *Stefánia*. Szegedtourism honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://szegedtourism.hu/hu/stefania/>
- INT-22 Panek S. (2015): *Hol korcsolyáztunk száz éve Szegeden?* Délmagyar hírlapja. Letöltés dátuma: 2025. 10. 31. Forrás: <https://www.delmagyar.hu/delmagyarchiv/2015/12/hol-korcsolyasztunk-szaz-eve-szegeden>
- INT-23 *A szegedivárosháza bemutatása – Szeged Város*. Szegedváros honlap. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: <https://varoshaza.szegedvaros.hu/>
- INT-24 Zubreczki D. (2019): *Sóhajók hídjá Szegeden is van, de miért?* Index honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: https://index.hu/kultur/2019/08/13/szeged_sohajok_hidja_mi_videkunk_ferenc_jozsef_lechner_odon/
- INT-25 N. m. (2023): *Tisza Szálló*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: https://zarterkely.hu/posts/3967_tiszahotel/
- INT-26 *Dömötör-torony*. Szeged tourinform honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: <https://szegedtourism.hu/hu/domotor-torony/>
- INT-27 *Fogadalmi templom*. Szeged tourinform honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 06. 08. Forrás: <https://szegedtourism.hu/hu/fogadalmi-templom/>
- INT-28 N. m. (2023): *Gál-ház*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3866_gal_haz/
- INT-29 N. m. (2023): *Zseravitz-ház*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3868_zseravitz/
- INT-30 N. m. (2023): *Leányiskola*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3911_jogikar/
- INT-31 N. m. (2022): *Felújították a szegedi jogi kar épületét*. Építészfórum honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://epiteszforum.hu/felujitottak-aszegedi-jogi-kar-epuletet>

- INT-32 Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3903-5_kalman_palota/
- INT-33 N. m. (2023): *Balogh-ház*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3958-1_balogh-haz/
- INT-34 N. m. (2023): *Törvényszéki palota*. Zárterkély honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.zarterkely.hu/posts/3965_torvenyszek/
- INT-35 *A Somogyi-Könyvtár idővonala*. Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://www.sk-szeged.hu/idovonal/>
- INT-36 Pósa T. (2020.): *Hódít a kültéri mozi a Napfény Városában*. Szeged365 híroldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://szeged365.hu/2020/07/11/hodit-a-kulteri-mozi-a-napfeny-varosaban/>
- INT-37 Tóth N. (2024): *Egy újabb szegedi panelház kapott csodás graffitit*. Szegedma honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 10. 31. Forrás: <https://szegedma.hu/szeged/2024/10/egy-ujabb-szegedi-panelhaz-kapott-csodas-graffitit-fotok>
- INT-38 *Szeged rövid története*. Sulinet honlapja. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/tudomany_es_ismeretterjesztes/Szeged_varos_vizellat_asi_kronikaja/pages/003_tortenet.htm
- INT-39 N. m. (2024): *145 évvel ezelőtt ezen a napon pusztított Szegeden a nagy árvíz*. Szegedi Nap híroldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://szegedinap.hu/helyi/2024/03/12/145-evvel-ezelott-ezen-a-napon-pusztitott-szegeden-a-nagy-arviz/>
- INT-40 N. m. (2019): *Árral szemben – Mentsétek meg Szegedet!* Szeged.hu híroldal. Letöltés dátuma: 2025. 11. 02. Forrás: <https://szeged.hu/cikk/arral-szemben-mentsetek-meg-szegedet>

8.2. Nyomtatott irodalom

- Andó M. (1979): Szeged város településszintje és változásai az 1879. évi árvíz katasztrófát követő újjáépítés után. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 274-276
- Bakonyi T. – Zombori I. (1980): Szeged újjáépítésének terve az 1879. évi árvíz után. *Műemlékvédelem*, 24(3), 132-140
- Bátyai J. (1979): Szeged város újjáépítése az 1879. évi árvíz után. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 270-273
- Bátyai J. (1980): Szeged rekonstrukciója az 1879. évi nagy árvíz után. *Városépítés*, 16(6), 26-27
- Clarke, M., Fanany, I., & Kenny, S. (Eds.). (2010): *Post-Disaster Reconstruction: Lessons from Aceh*. London: Routledge doi: 10.4324/9781849775137

- Dévény I. (1979): Emlékezések az 1879. évi szegedi árvízre. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 241-242
- Dóka K. (1979): Szeged árvíz utáni újjáépítésének szervezete. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 266-269
- Edgington, D. W. (2011): *Viewpoint: Reconstruction after natural disasters: the opportunities and constraints facing our cities*. (H. n.): Town Planning Review, doi: 10.3828/tpr.2011.35
- Farinella, D. – Saitta, P. (2019): *The Endless Reconstruction and Modern Disasters The Management of Urban Space Through an Earthquake – Messina, 1908–2018* (H. n.): Palgrave Macmillan Cham. doi: 10.1007/978-3-030-19361-4
- Gergely I. (1979): Az 1879. évi szegedi árvíz centenáriumán. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 237-238
- Icev, M. (2021): *Building Solidarity Architecture After Disaster and The Skopje 1963 Post-Earthquake Reconstruction*. Los Angeles: University of California
- Kaján I. – Zombori I. (2004): A szegedi nagyárvíz és újjáépítés: Európa Szegedért
- Kardos I. (1979): Szeged árvízvédelmi rendszerének kialakulása az 1879. évi katasztrófa előtt és után. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 252-260
- Károlyi Zs. (1979): Az 1879. évi szegedi árvíz fontosabb eseményei. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 243-245
- Kovács, K. (2021). „Enyészet és feltámadás” – Megjegyzések a szegedi nagyárvíz történetéhez. *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, 35, 227–253. Elérés forrás <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/ahlithun/article/view/34194>
- Kovács G. (1979): A szegedi partfal építése 1973 és 1978 között. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 261-265
- Lászlóffy W. (1979): Az 1879. évi szegedi árvíz és a tiszai vízjelző szolgálat kialakulása. *Hidrológiai Közlöny*, 59(6), 277-282
- Lechner L. (1891): *Szeged újjá építése*. Budapest: Lechner Lajos
- Mullin, J. R. (1992) ‘The reconstruction of Lisbon following the earthquake of 1755: A study in despotic planning’, *Planning Perspectives*, 7(2), pp. 157–179. doi: 10.1080/02665439208725745
- Pap Á. (2017): *Szeged Településképi Arculati Kézikönyv*. Szeged: Szeged város önkormányzata
- Perényi I. (1968): Szeged városfejlesztési koncepciói a nagy árvíz után. *Városépítés*, 4(4), 6-10

- Simády B. (1979): Az 1879. évi szegedi árvíz és árvízvédelmünk feladatai. *Hidrológiai Közöny*, 59(6), 239-240
- Reizner J. (1899): *Szeged története II. A XVIII század végétől az 1879. évi árvízig*. Szeged: Szeged szabad királyi város közönsége
- Szabó L. (1929): *Szeged halála és feltámadása: az 1879. évi árvíz és a város újjáépítésének története*. Szeged: Délmagyarország
- Vágás I. (1999): A Szeged városát 1879-ben romba döntő árvíz. *Magyar Tudomány*, 44(2), 230-237
- Vágás I. (1979): Az 1879. évi, Szeged városát rombadöntő árvíz hidrológiai képe. *Hidrológiai Közöny*, 59(6), 246-251
- N. m. (1890): Ujdonságok. *Szegedi Napló*, 13(343), 4

8.3. Ábrák forrásai

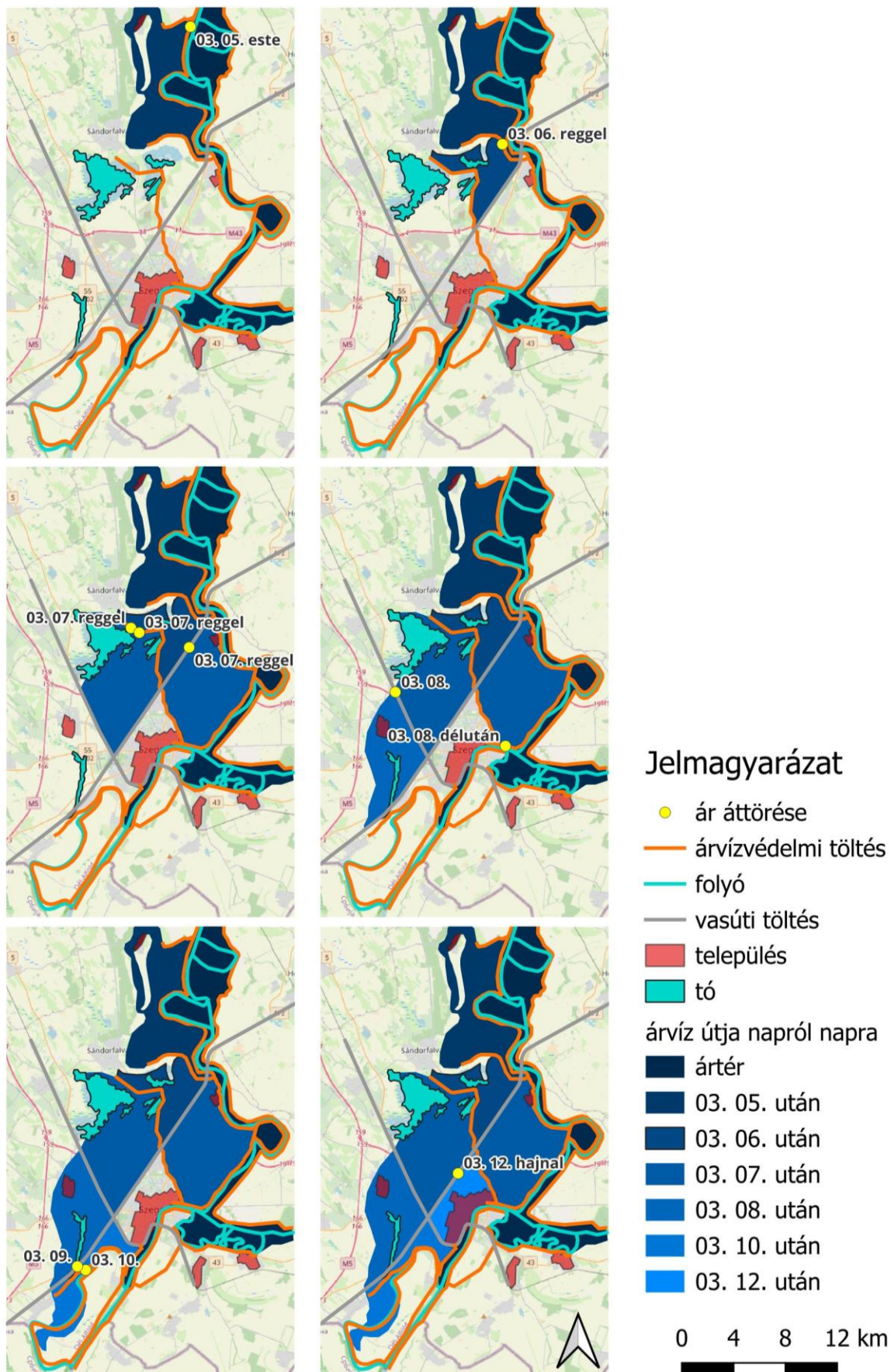
1. ábra: II. katonai felmérés <https://www.arcanum.com/hu/>
2. ábra: Szeged királyi város átnézeti térképe <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu/peldatar/szeged-ujjaepitese-nagy-arviz-utan/>
4. ábra és 18. melléklet: Móra Ferenc Múzeum
- 7., 9., 11., 13., 15., 17., 19. ábra: „Régi szeged” facebook csoport <https://www.facebook.com/groups/408461769182986>
- 21.-22. ábra: Petrovics László – Szegedi árvíz https://petegabi.blog.hu/2019/07/17/szegedi_arviz1879
23. ábra: Vágó Pál – A szegedi nagy árvíz https://commons.wikimedia.org/wiki/File:V%C3%A1g%C3%B3_P%C3%A1l_Szegedi_nagy_%C3%A1rv%C3%ADz.jpg
4. melléklet: Turul.info <https://turul.info/napok/tiszaiarviz>
6. és 16. melléklet: Szeged Térinformatika <https://terkep.szeged.eu/index.php/view/map/>
17. melléklet: Amerikai Magyar Lexikon <http://virtualis.sk-szeged.hu/emlektablak/>
18. melléklet: Vedres István-féle városháza <https://varoshaza.szegedvaros.hu/>
18. melléklet: Tisza Szálló az 1890-es évek legvégén <https://egykor.hu/szeged/szegedi-tisza-szallo/3312>
18. melléklet: Feketeházy-féle híd <https://szegedpanorama.blogspot.com/2012/12/a-szegedi-belvarosi-hid-epitoje.html>
18. melléklet: A Fogadalmi Templom <https://www.kozterkep.hu/22657/46-os-gyalogezred-hosi-halottainak-emlekoszlopa>
18. melléklet: Fekete ház 1905-ben és most <https://egykor.hu/szeged/fekete-haz/1620>

9. ÁBRAJEGYZÉK

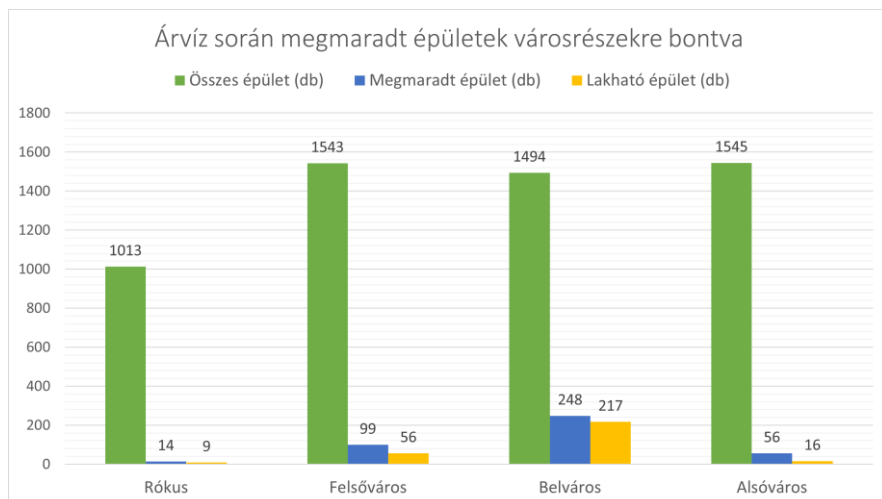
1. ábra Szerkezeti felépítés.....	6
2. ábra Terület-lehatárolás.	7
3. ábra Terület-lehatárolás.	7
4. ábra Napsugaras házak az újjáépítés korában	23
5. ábra Napsugaras ház.....	23
6. ábra Napsugaras ház.....	23
7. ábra Klauzál tér 1889-ben és most	33
8. ábra Klauzál tér 1889-ben és most	33
9. ábra Somogyi utca háttérben a Fekete házzal 1872-ben és most	34
10. ábra Somogyi utca háttérben a Fekete házzal 1872-ben és most	34
11. ábra Oroszlán utca és Oskola utca sarka az árvíz előtt és most	34
12. ábra Oroszlán utca és Oskola utca sarka az árvíz előtt és most	34
13. ábra Magyar Ede tér 1882-ben és most	35
14. ábra Magyar Ede tér 1882-ben és most	35
15. ábra Széchenyi téri Postapalota 1883-ban és most	35
16. ábra Széchenyi téri Postapalota 1883-ban és most	35
17. ábra Aradi vértanúk tere, egykor Gizella tér 1883-ban és most	36
18. ábra Aradi vértanúk tere, egykor Gizella tér 1883-ban és most	36
19. ábra Széchenyi tér az 1880-as években és most	36
20. ábra Széchenyi tér az 1880-as években és most	36
21. ábra Petrovics László – Szegedi árvíz, 1879 I., Alsóváros a vasúttöltésről tekintve	44
22. ábra Petrovics László – Szegedi árvíz, 1879 II., Menekülők az államvasút pályaudvarán	44
23. ábra Vágó Pál – A szegedi nagy árvíz	45

10. MELLÉKLETEK

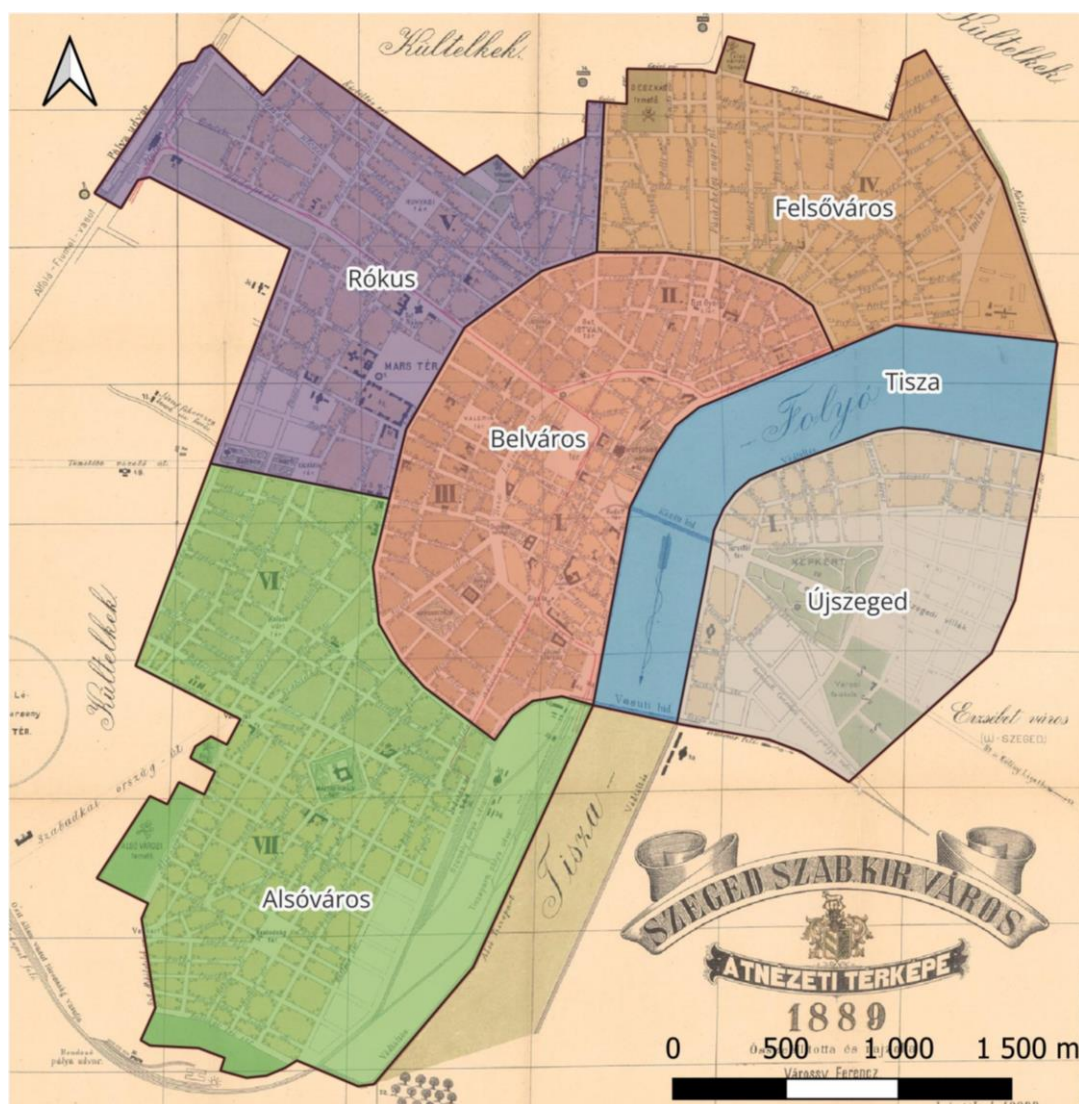
1. melléklet: Árvíz útja a petresi gátszakadástól Szegedig (Forrás: saját szerkesztés Móra Ferenc Múzeum és Károlyi, 1979 alapján) (Alaptérkép: OSM Standard)

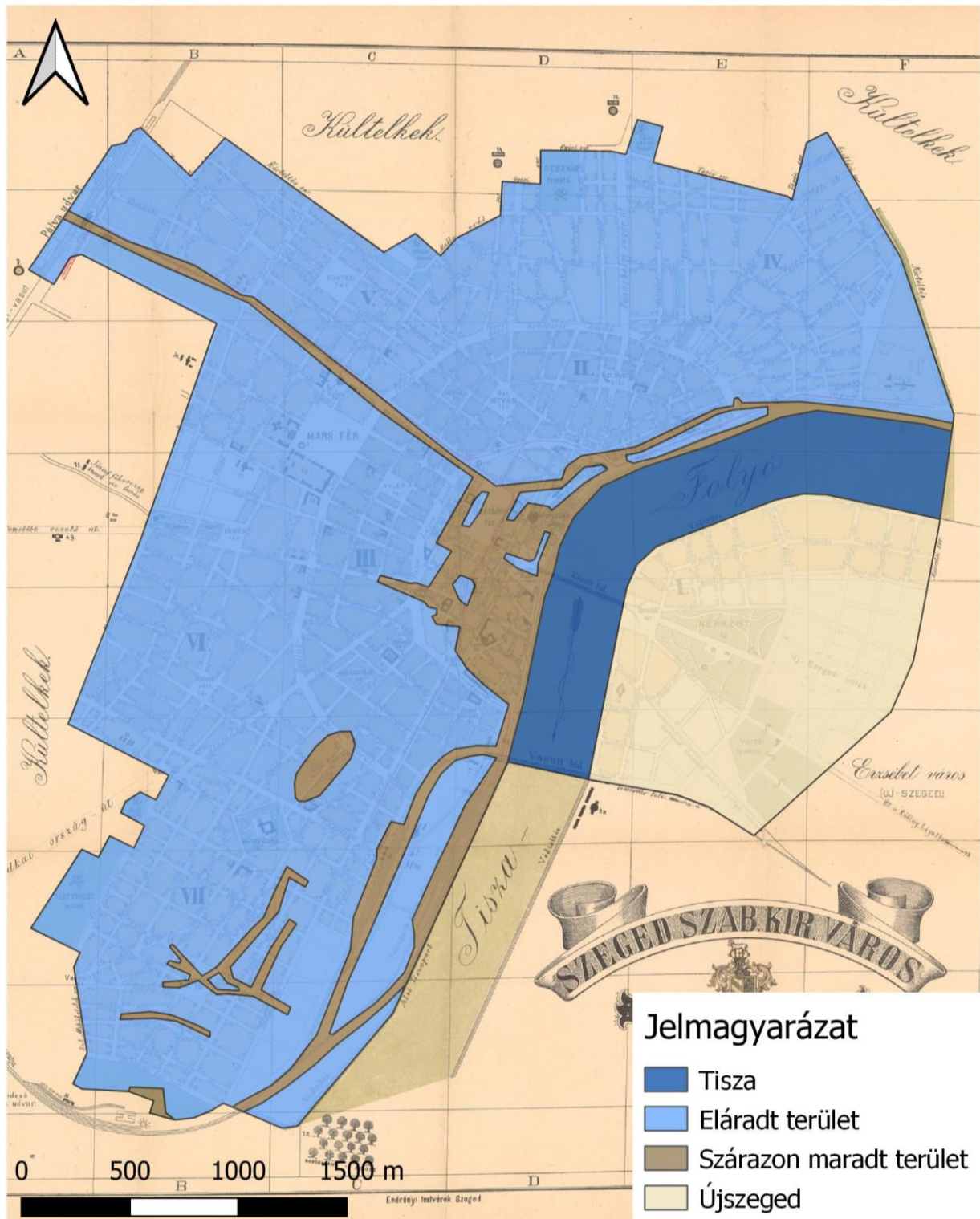
2. melléklet: 1879. március 18.-ai számbavétel adatai az épületek pusztulásáról, városrészekre bontva (forrás: saját szerkesztés Reizner, 1899 alapján)

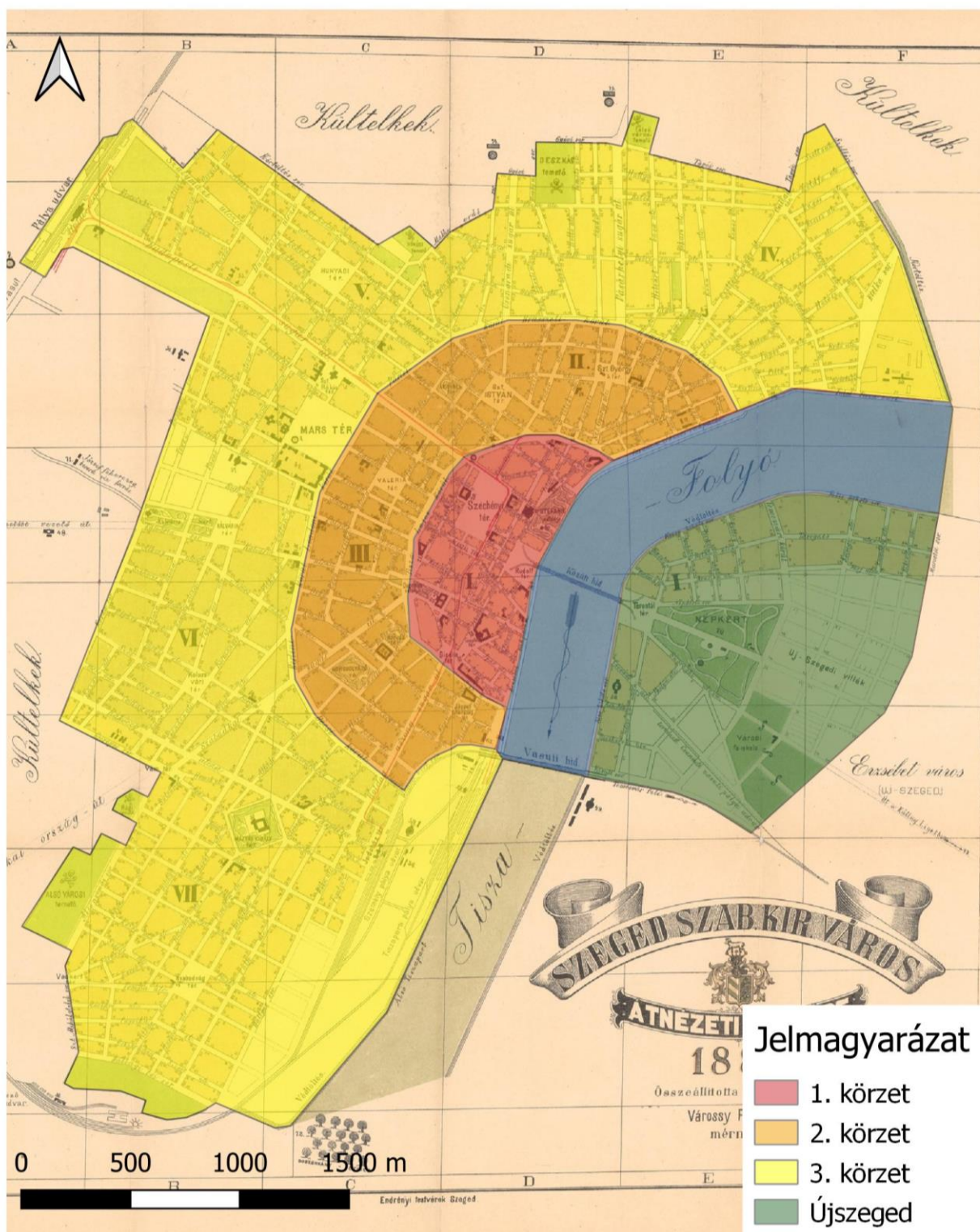
3. melléklet: 2. mellékletben említett városrészek elhelyezkedése térképen (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

4. melléklet: 1879-es árvíz során víz alá került és szárazon maradt területek (Forrás: saját szerkesztés Reizner 1899 és Turul.info alapján <https://turul.info/napok/tiszaiarviz/>) (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

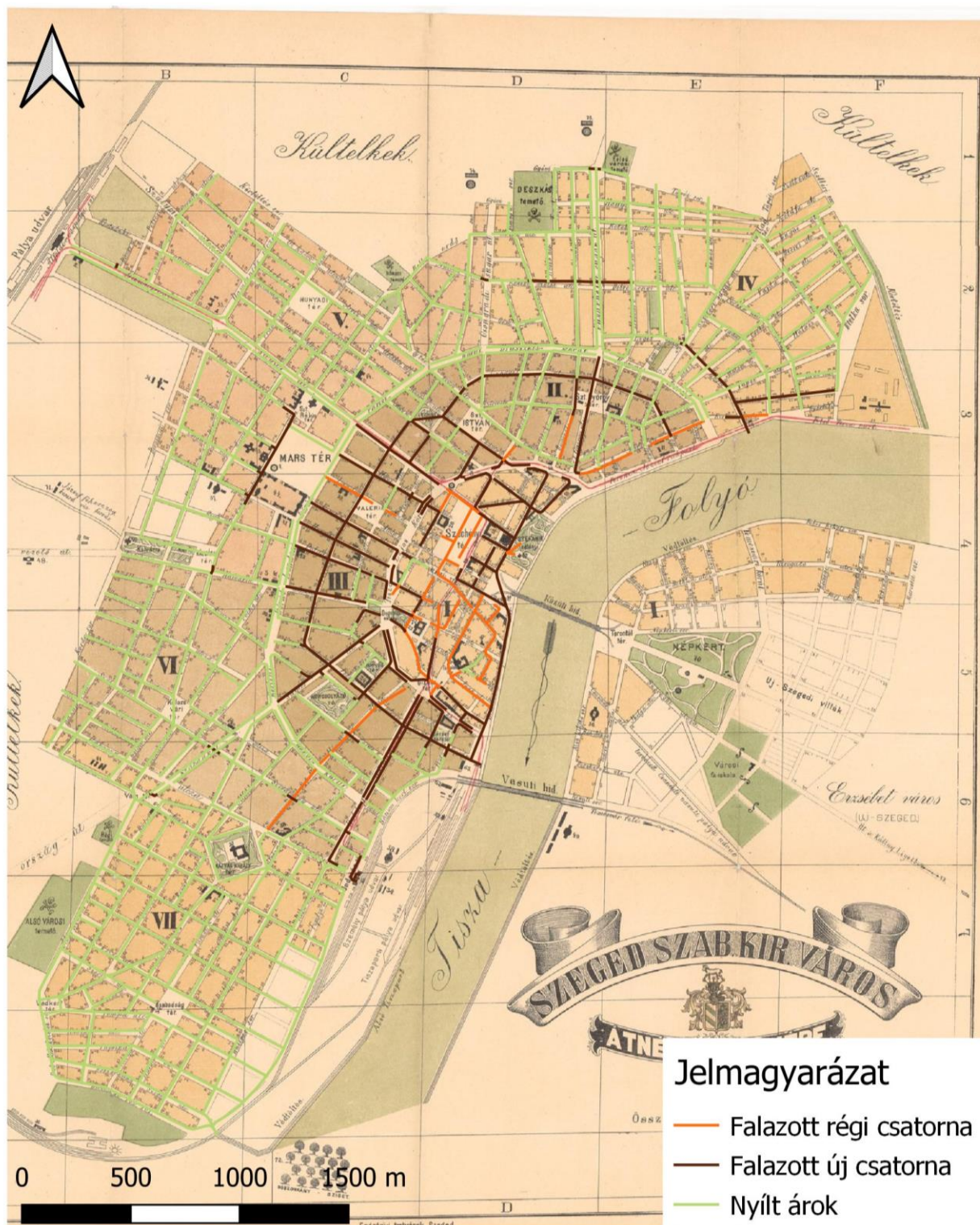
5. melléklet: Újjáépítés során meghatározott szabályozási körzetek (Forrás: saját szerkesztés Lechner 1891 alapján) (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

6. melléklet: Helyi és állami védelem alatt álló napsugaras házak (Forrás: saját szerkesztés Szeged Térinformatika alapján <https://terkep.szeged.eu/index.php/view/map/>) (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

7. melléklet: Újjáépítés során tervezett csatornarendszer (Forrás: saját szerkesztés Lechner 1881 alapján)
 (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

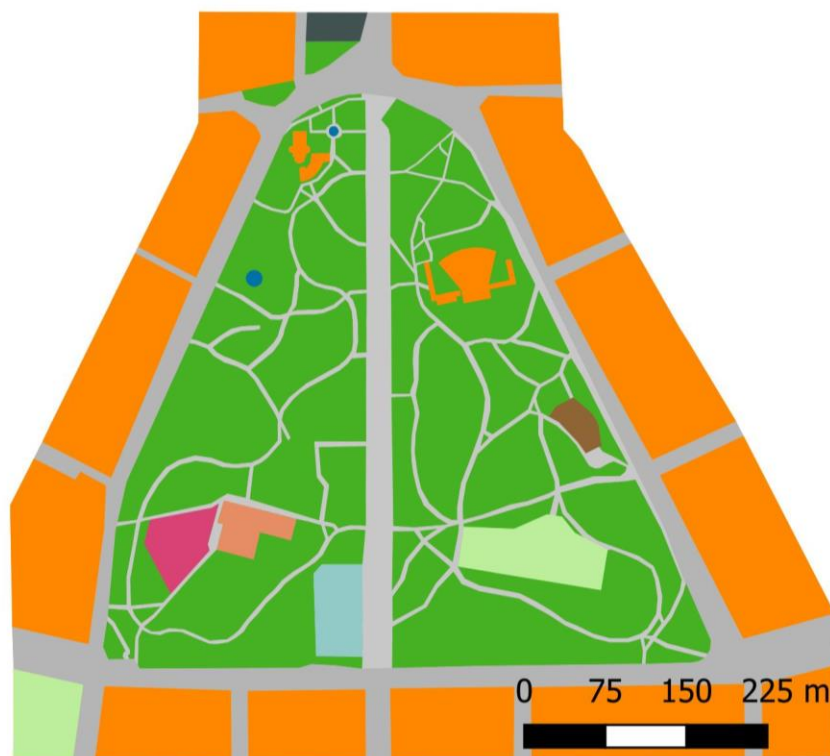
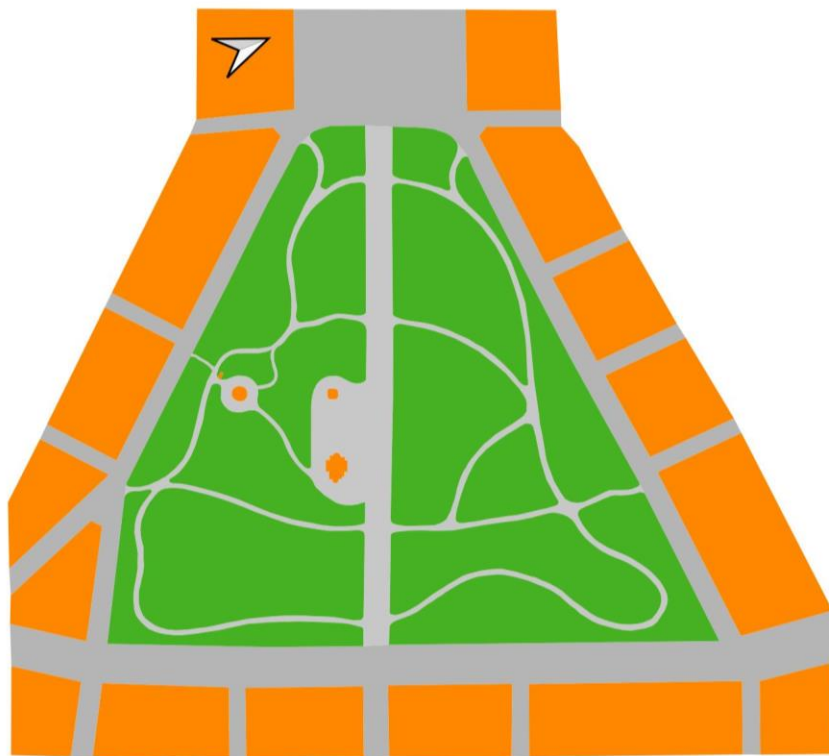
8. melléklet: Egykori Gizella tér, ma Aradi vértanúk tere (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	villamos sín
zöldfelület	szobor
gyalogos út	virágágyás
utca	vízarchitektúra

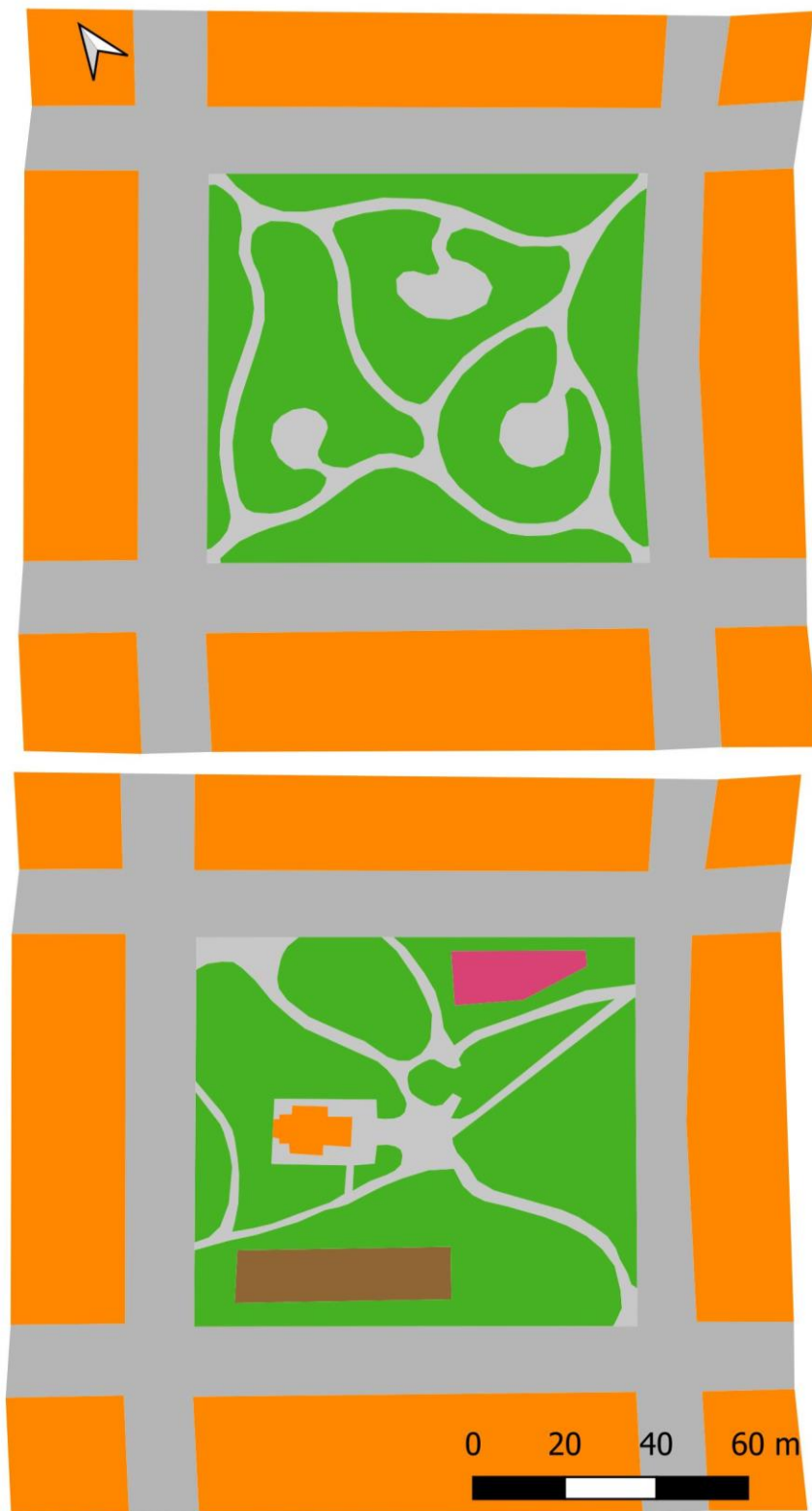
9. melléklet: Újszegedi Erzsébet-liget (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	játszótér	sportpályák
gyalogos út	kutyafuttató	szökő/termálkút
utca	parkoló	vízműtelep
zöldfelület	skatepark	

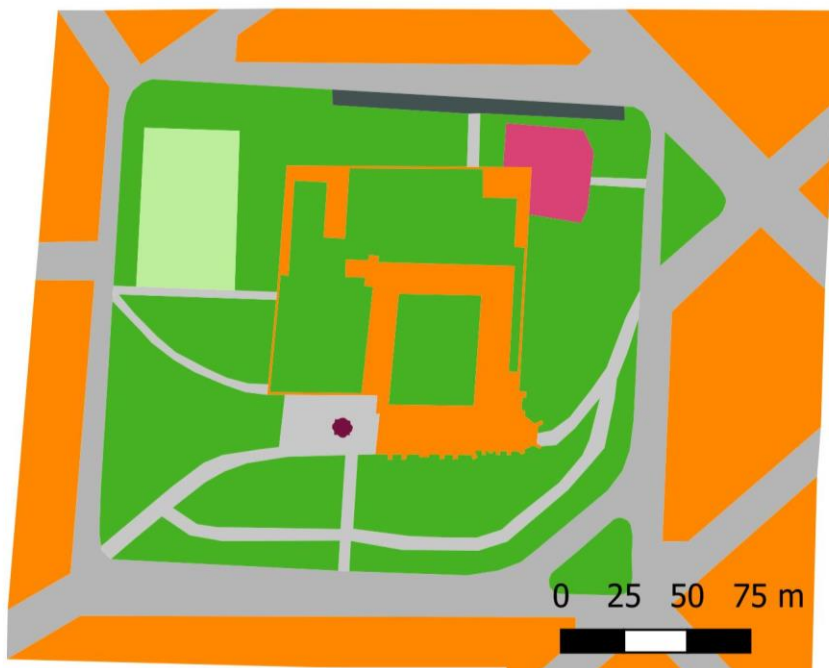
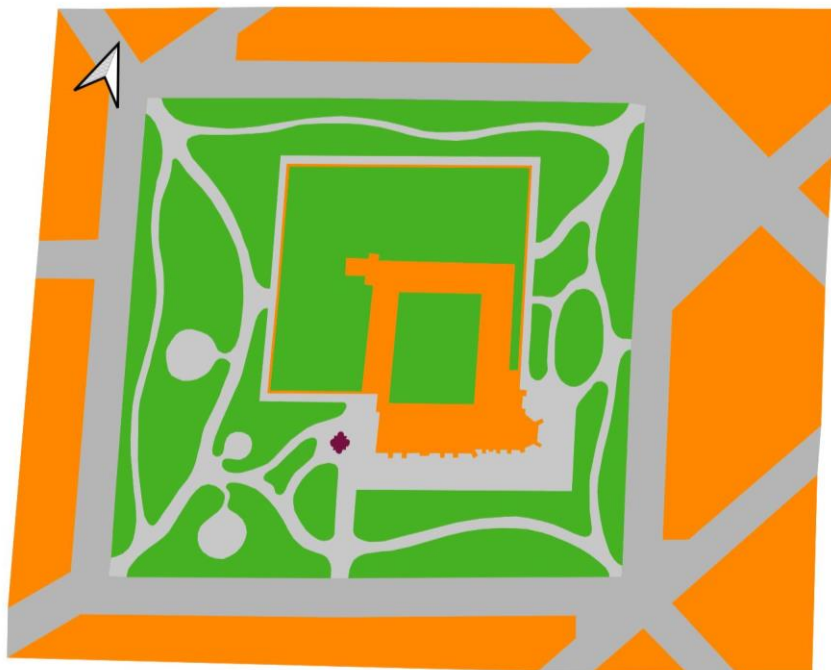
10. melléklet: Lechner tér (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	utca
zöldfelület	játszótér
gyalogos út	kutyafuttató

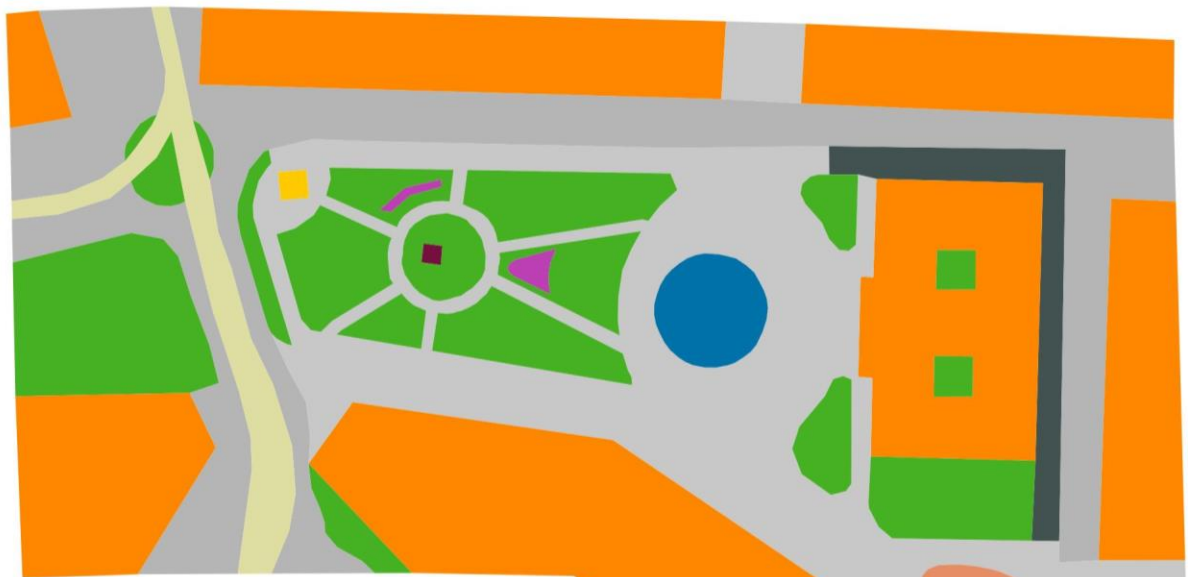
11. melléklet: Mátyás király tér (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	játszóter
gyalogos út	kutyafuttató
utca	parkoló
zöldfelület	szobor
focipálya	

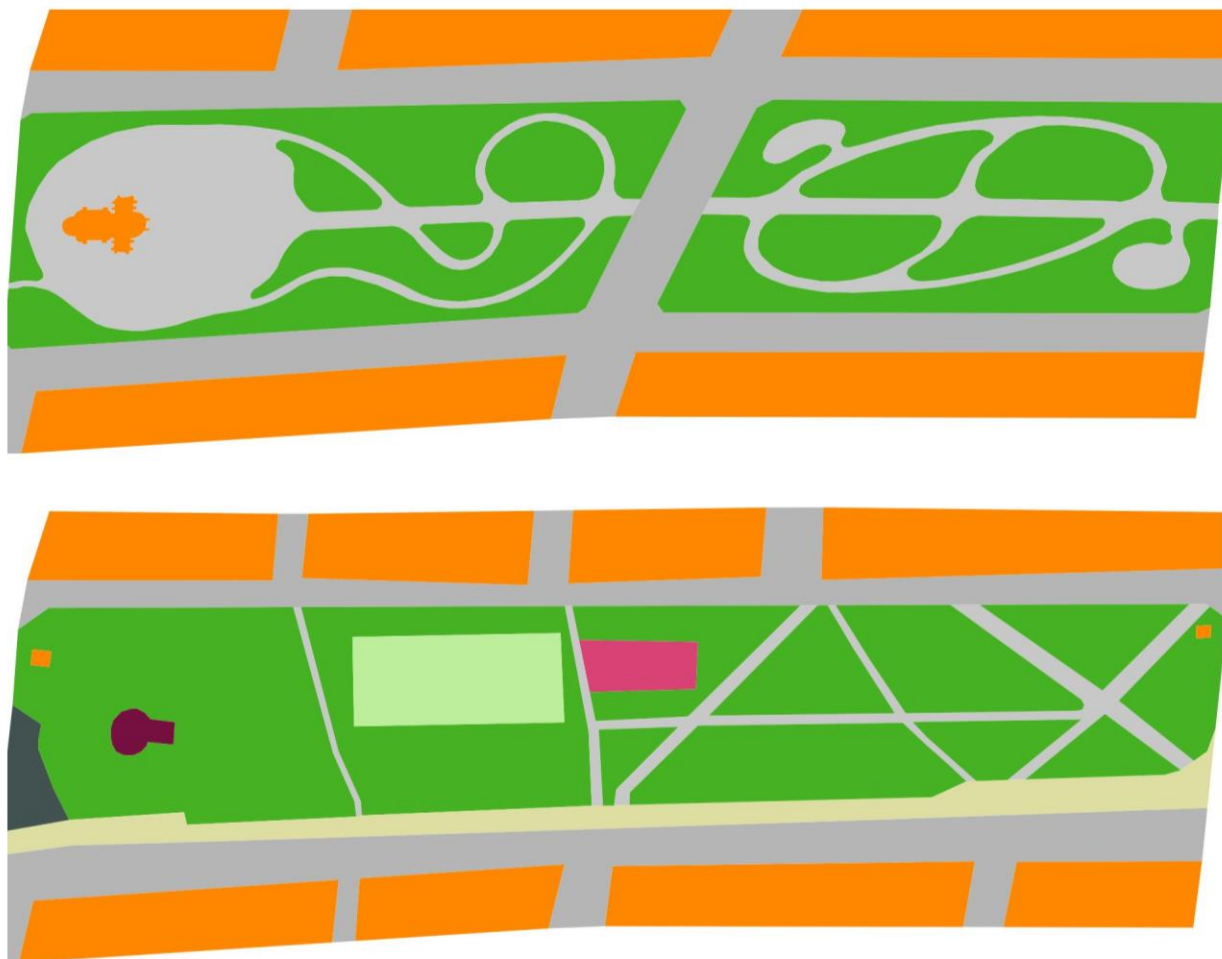
12. melléklet: Dugonics tér (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	villamos	pavilon
gyalogos út	zöldfelület	virágágyás
utca	skatepark	szökőkút
parkoló	szobor	

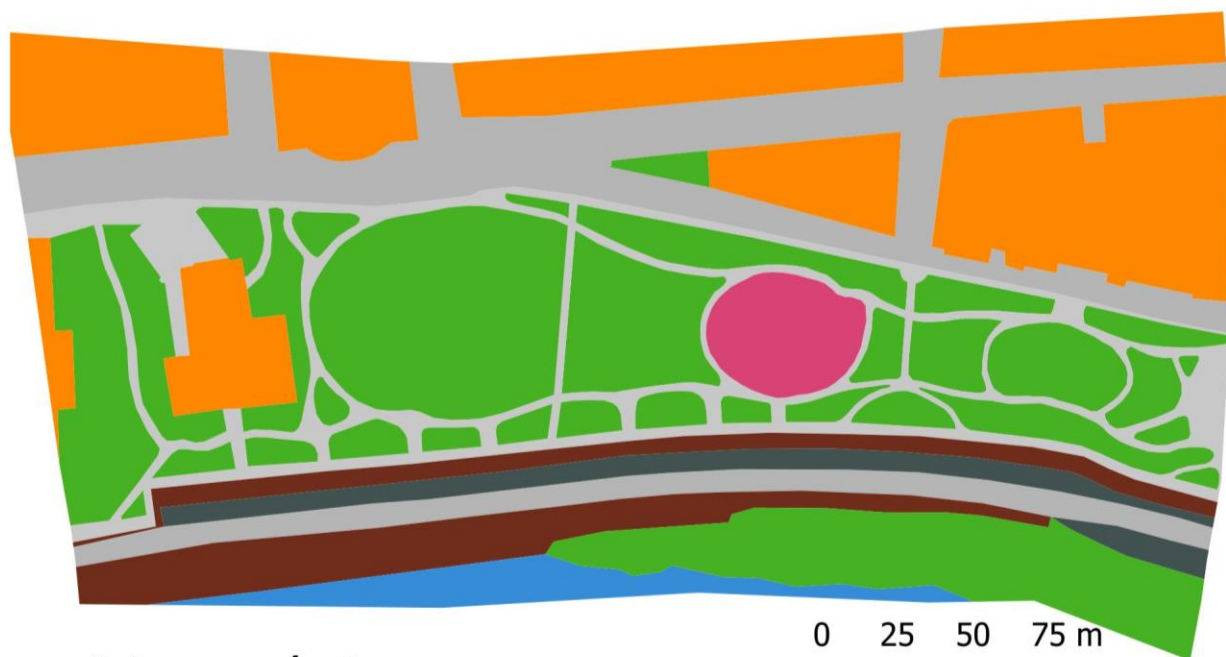
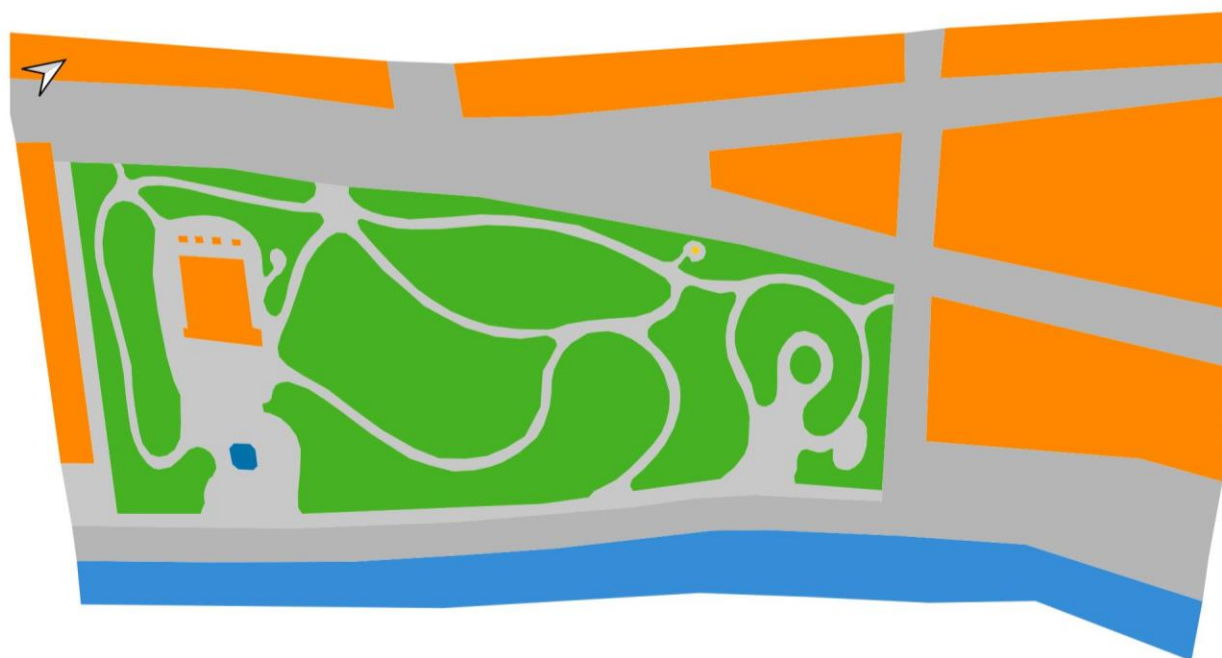
13. melléklet: Kálvária tér (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	focipálya
zöldfelület	játszóter
gyalogos út	kálvária emlékmű
utca	parkoló
villamos	

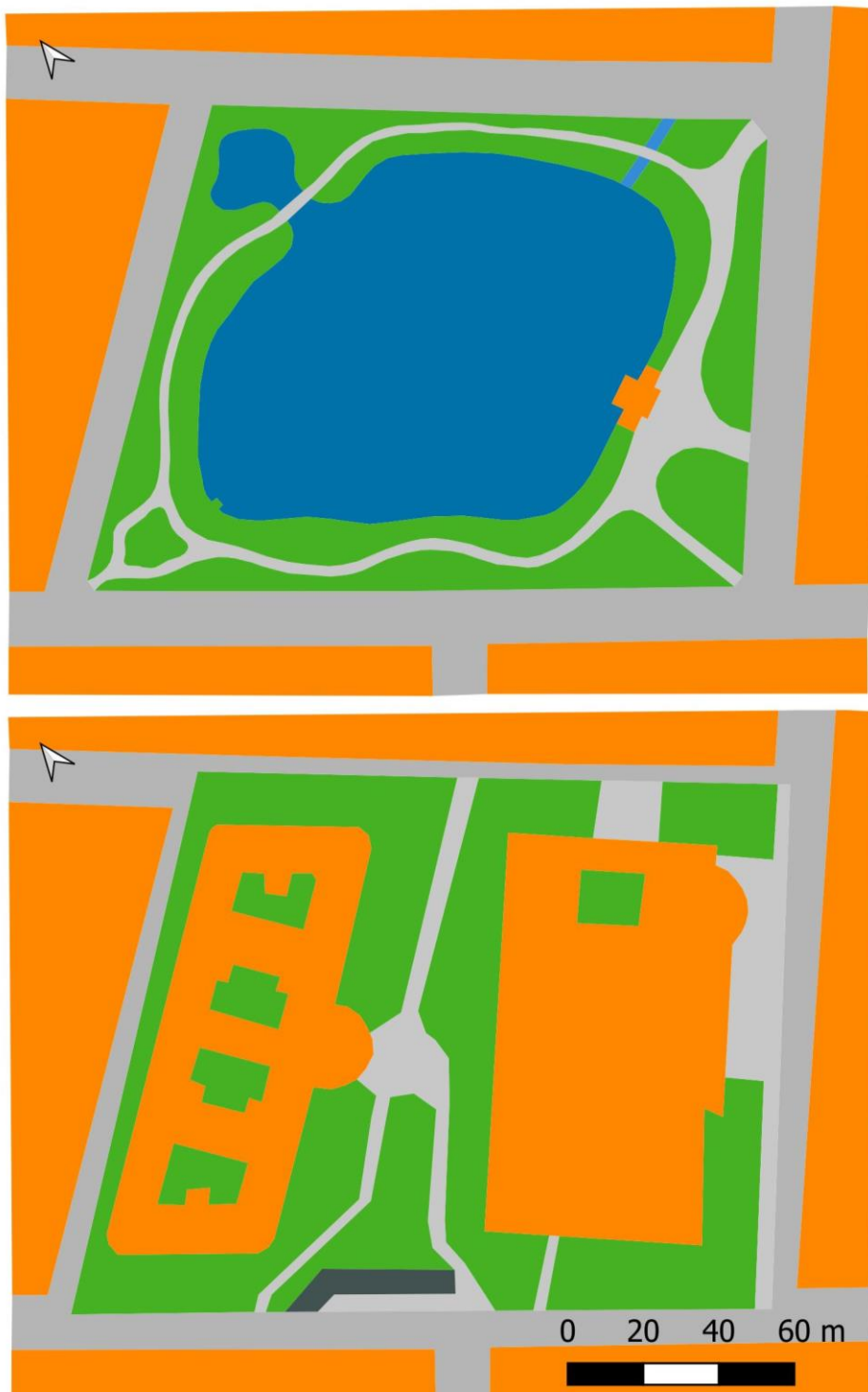
14. melléklet: Stefánia sétány (Forrás: saját szerkesztés Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

Jelmagyarázat

épület	zöldfelület	játszótér
gyalogos út	Tisza	parkoló
utca	gát	pavilon

15. melléklet: Egykori Korcsolyázó tér, ma Ady tér (Forrás: saját szerkesztés, Lechner, 1891 és Google Satellite alapján)

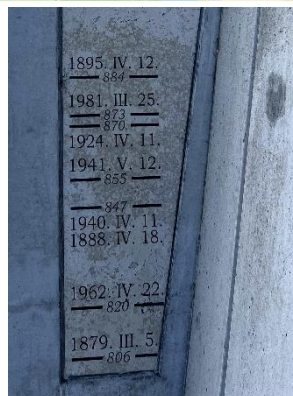
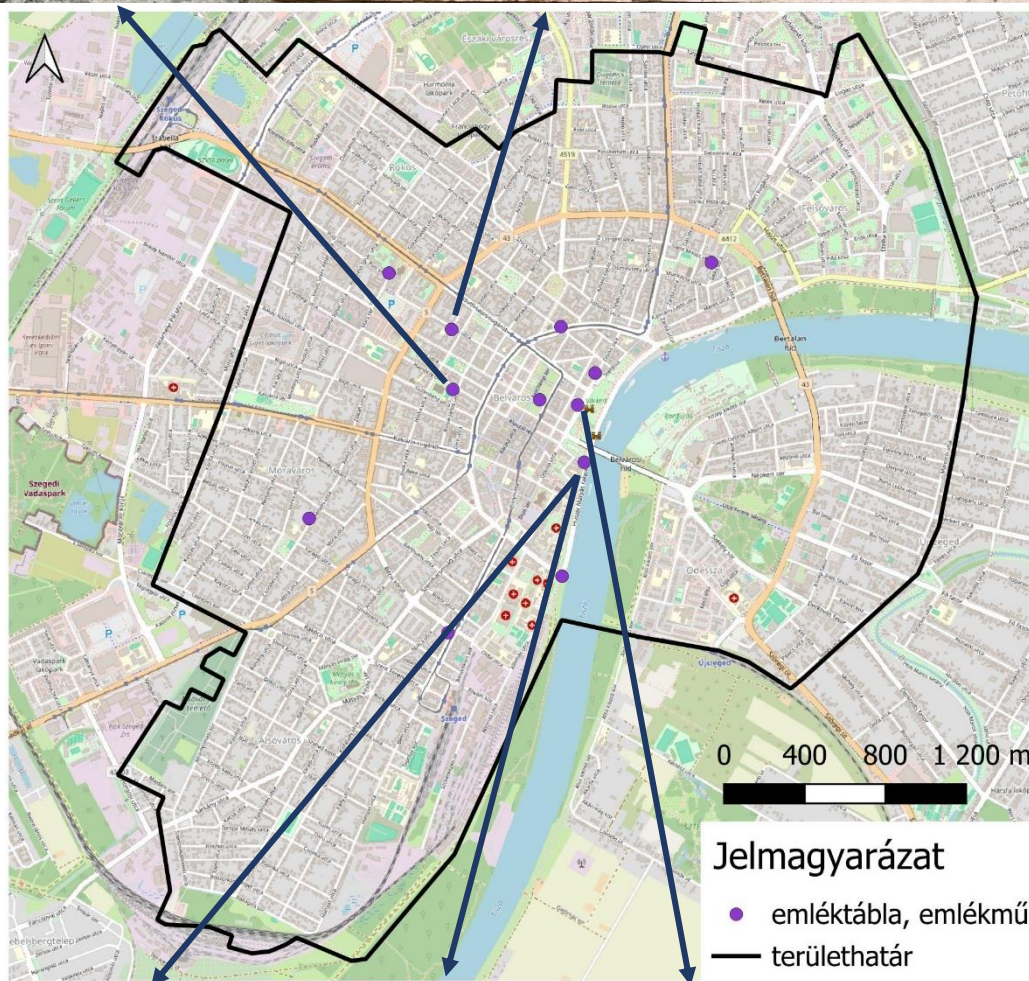
Jelmagyarázat

épület	kisvízfolyás
gyalogos út	tó
utca	mélygarázs bejáró
zöldfelület	

16. melléklet: Műemléki és helyi védelem alatt álló épületek (Forrás: saját szerkesztés Szeged Térinformatika alapján <https://terkep.szeged.eu/index.php/view/map/>) (Alaptérkép: Szeged királyi város átnézeti térképe, 1889)

17. melléklet: Árvízzel kapcsolatos emléktáblák, emlékművek (Forrás: saját szerkesztés Amerikai Magyar Lexikon alapján <http://virtualis.sk-szeged.hu/emlektablak/>) (Alaptérkép: OSM Standard)(saját kép, 2025. 10. 20.)

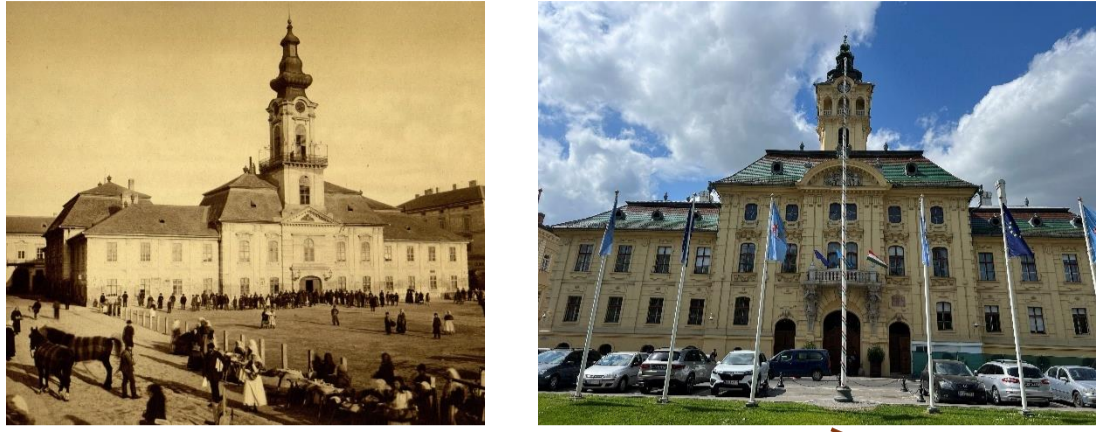

18. melléklet: Említett épületek és közkertek elhelyezkedése a városban, épületek megjelenése (Alaptérkép: OSM Standard)

E4 - Sőhajók hídja (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

E3 - Vedres István-féle városháza (Forrás: <https://varoshaza.szegedvaros.hu/>) és a mai városháza (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

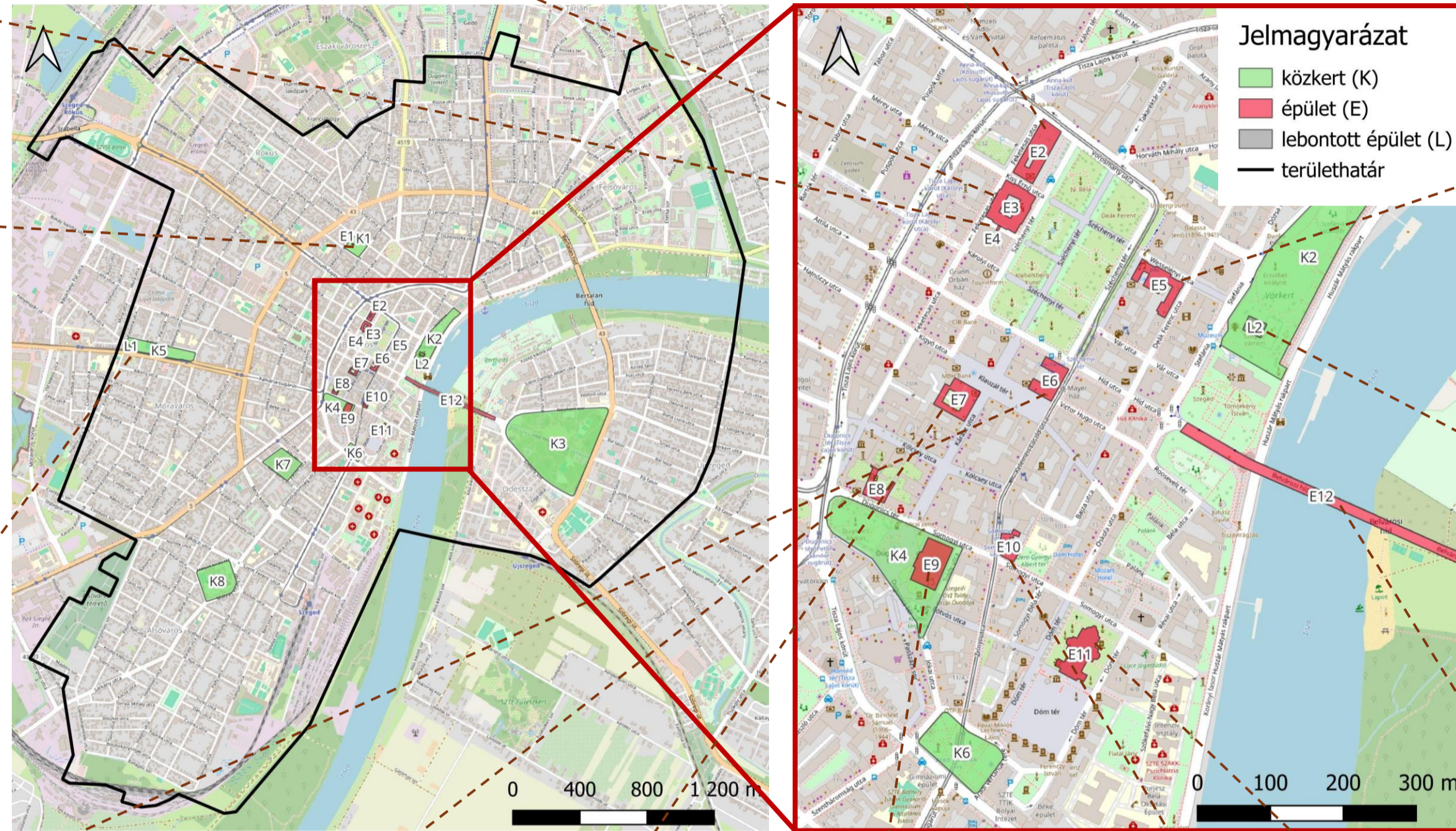
E2 - Zsótér-ház a különböző korszakokban (Forrás: Móra Ferenc Múzeum és saját kép, 2025. 04. 28.)

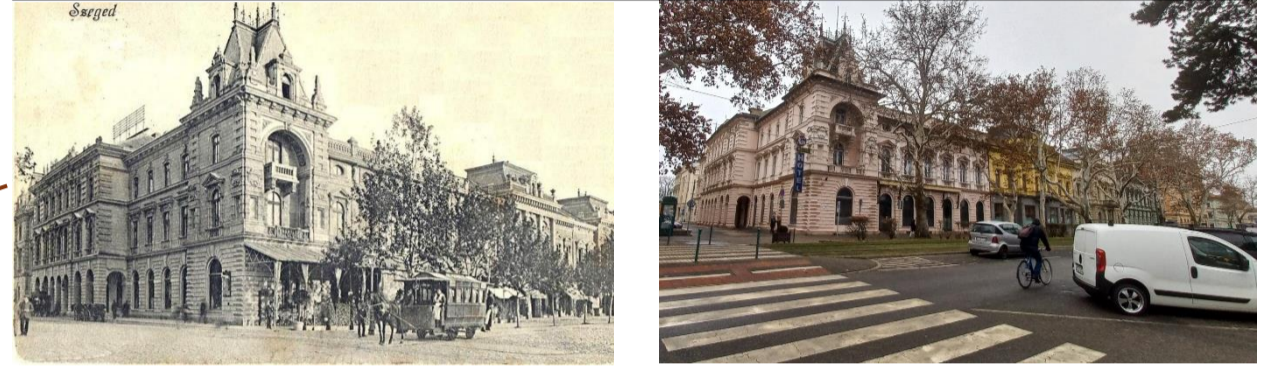
E1 - Szent Rozália kápolna a korábbi helyén (Forrás: Móra Ferenc Múzeum)

L1 - Kálvária-kápolna (Forrás: Móra Ferenc Múzeum)

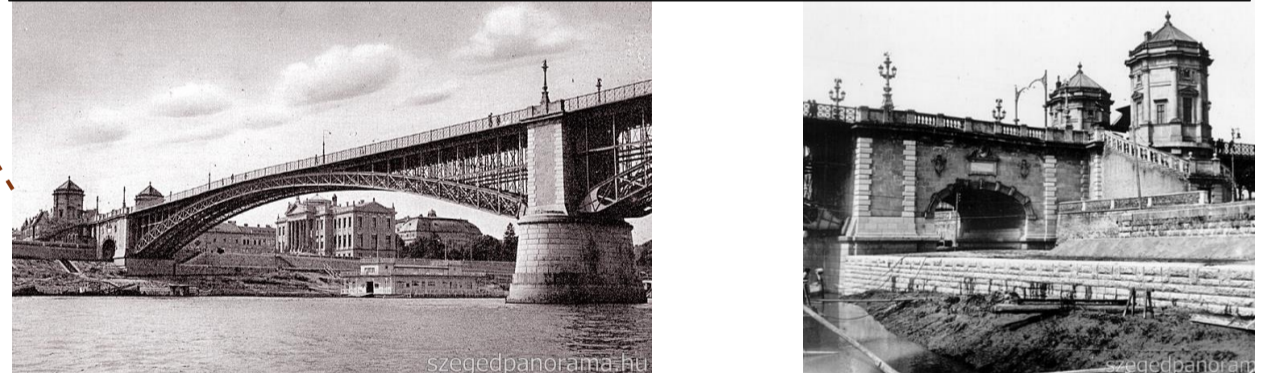
E5 - Tisza Szálló az 1890-es évek legvégén (Forrás: <https://egykor.hu/szeged/szegedi-tisza-szallo/3312>) és ma (Forrás: saját kép, 2025. 01. 17.)

L2 - A vár bontása (Forrás: Móra Ferenc Múzeum)

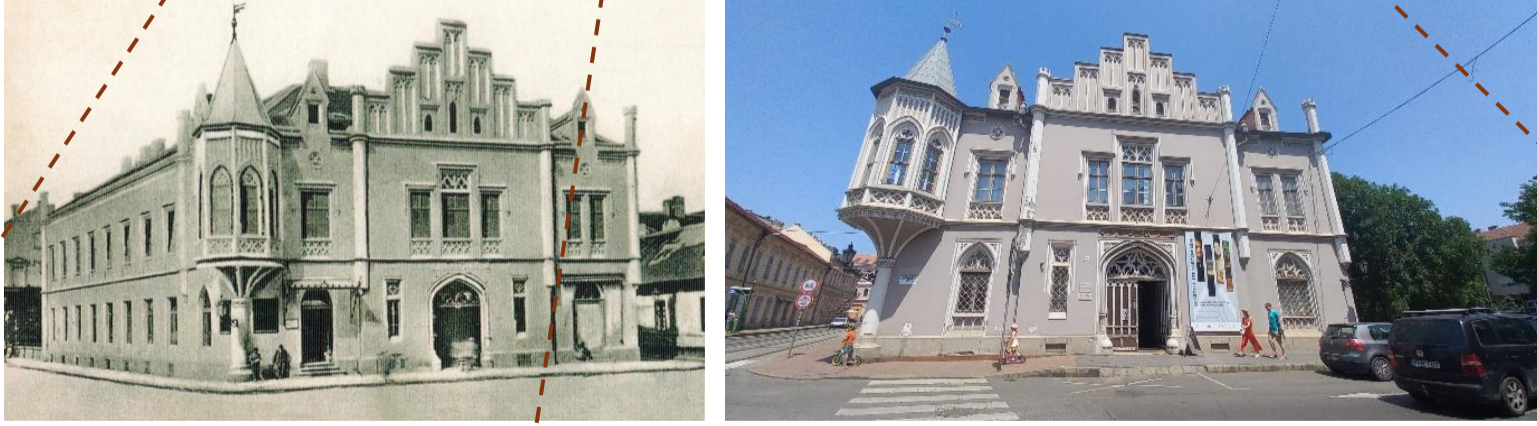
E12 - Feketeházy-féle híd (Forrás: <https://szegedpanorama.blogspot.com/2012/12/a-szegedi-belvarosi-hid-epitoje.html>) és a mai Belvárosi híd (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

E6 - Új Zsótér-ház (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

E10 - Fekete ház 1905-ben és most (Forrás: <https://egykor.hu/szeged/fekete-haz/1620> és saját kép, 2025. 04. 28.)

E11 - A Fogadalmi Templom (Forrás: <https://www.kozterkep.hu/22657/46-os-gyalogezred-hosi-halottainak-emlekoszlopa> és saját kép, 2025. 04. 28.)

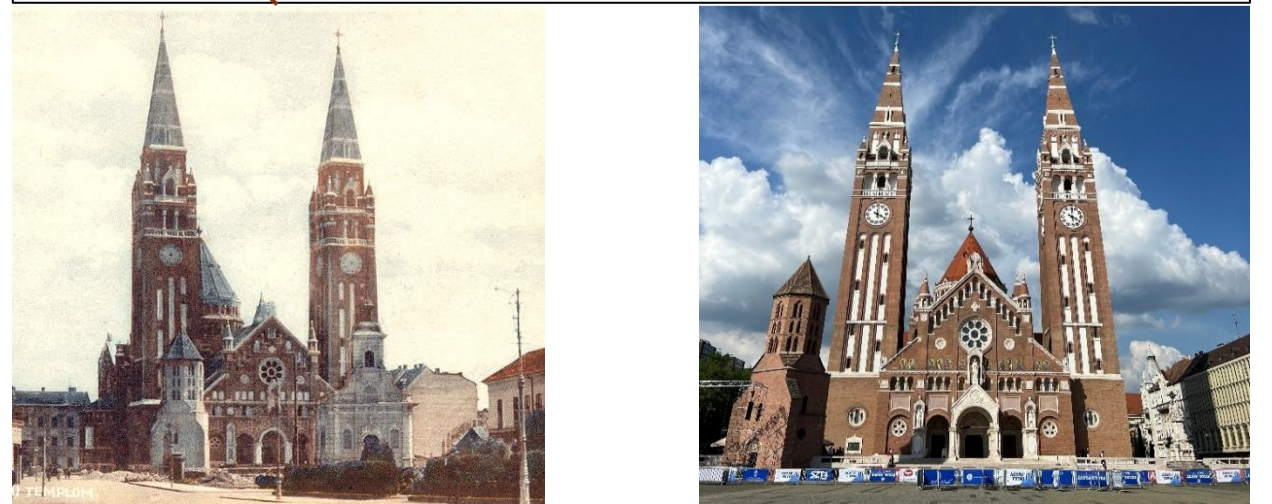
E8 - Vajda-ház (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

E7 - Kárász-ház (Forrás: saját kép, 2025. 04. 28.)

E9 - Az SZTE központi épülete egykor és most (Forrás: Móra Ferenc Múzeum és saját kép, 2025. 01. 17.)

NYILATKOZAT

Szűcs Dorka (hallgató Neptun azonosítója: YK8XD9) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2025. október 31.

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános
hozzáféréseiről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és
eredetiségéről

A hallgató neve:	Szűcs Dorka
A Hallgató Neptun kódja:	YK8XD9
A dolgozat címe:	Szeged városképének és szerkezetének változása az 1879- es árvíz következtében
A megjelenés éve:	2025
A konzulens intézetének neve:	Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve:	Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

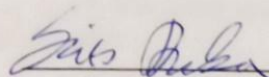
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2025 év 10. hó 30. nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Szűcs Dorka
Neptun-kódja:	YK8XD9
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakdolgozatkészítés „B”
A munka címe:	Szeged városképének és szerkezetének változása az 1879- es árvíz következtében

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztens vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
ötletelés, nyelvhelyességi ellenőrzés	GPT-5	

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....

.....

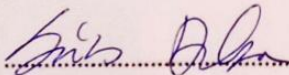
.....

.....

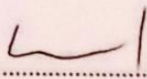
4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Budapest, 2025. október 31.

Hallgató aláírása

Konzulens/Témavezető aláírása